

**UCHWAŁA NR 153/XXXIII/2026
RADY MIASTA PODKOWA LEŚNA**

z dnia 25 czerwca 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Podkowa Leśna na lata 2026-2029

Na podstawie art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292, Dz. U. z 2025 r. poz. 1168, poz. 1673 oraz Dz. U. z 2026 r. poz. 483) oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 662) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Podkowa Leśna na lata 2026-2029 w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Podkowa Leśna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miasta
Podkowa Leśna

Michał Gołąb

Załącznik do uchwały nr 153/XXXIII/2026
Rady Miasta Podkowa Leśna
z dnia 25 czerwca 2026 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA PODKOWA LEŚNA
NA LATA 2026 – 2029**

**PODKOWA LEŚNA
2026**

ZLECENIODAWCA:

Miasto Podkowa Leśna
ul. Akacyjowa 39/41
05-807 Podkowa Leśna
tel. 22 759 21 00
urzadmiasta@podkowalesna.pl
www.podkowalesna.pl

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	14
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	15
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu 17	
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2026-2029	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze.....	21
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	22
4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021-2030	24
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	25
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	25
5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna	25
5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Podkowa Leśna.....	26
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	29
5.2.1 Ogólna charakterystyka Miasta Podkowa Leśna.....	29
5.2.2 Rys historyczny.....	30
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	32
5.2.4 Zabytki archeologiczne.....	51
5.2.5 Zabytki ruchome.....	54
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	55
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	56
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	57
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	58
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	61
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	64
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	65
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	69
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	70
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	71
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	74

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzące powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym IX rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2025 r., poz. 537, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2025 poz. 537, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich,

restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania

wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczeniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, zasadami i warunkami sytuowania obiektów małej architektury, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy, albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19:

1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.
3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: „Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.”

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1153, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 527, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 418, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

➤ **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 647, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

➤ **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2026, poz. 13*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

➤ **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1077, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
- art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu

terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1173*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filtoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1338*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1590*).
- **Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (*t. j. Dz. U. 2018, poz. 2337*).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (*t. j. Dz. U. 2015, poz. 774, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 82*).
- **Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1344*).
- **Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 567, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 707*).
- **Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 769, ze zm.*).
- **Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 278*).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomości oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody;
- 5) urządzanie wystaw stałych i czasowych;
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 1173*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 30.09.2024 r. zmieniające rozporządzenie ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1462*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., nr 30, poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, nr 89, poz. 510*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 19.07.2019 r. ws. wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (*Dz. U. z 2019, poz. 1470*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 3.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie ws. odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (*Dz. U. z 2006, nr 24, poz. 181*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 09.04.2004 r. ws. organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz. U. z 2004, nr 75, poz. 706*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 01.04.2004 r. ws. nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz. U. z 2004, nr 71, poz. 650*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2023-2026. Został on przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj.:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnianych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań:

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków;

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,

- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;

7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna zgodny jest z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2026-2029

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr 211/25 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 16 grudnia 2025 r. *Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2026 - 2029* jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów planistycznych województwa, a jego rolą jest promocja idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stanowiącymi nieodzowny element zrównoważonego rozwoju zarówno mniejszych środowisk, jak też całego województwa.

W Programie wyznaczono trzy główne obszary strategiczne:

Obszar Strategiczny A: Świadomość

W ramach tego obszaru strategicznego przewidziano działania związane z kształtowaniem wiedzy, świadomości, istotne z perspektywy opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo. Wyodrębniono siedem takich przedsięwzięć.

Przedsięwzięcie A.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MFD).

Opis przedsięwzięcia: Mazowieckie Forum Dziedzictwa to cykliczne, otwarte wydarzenie, obejmujące m.in. prelekcje, szkolenia, dyskusje i warsztaty. Jego powstanie wynikało z potrzeby zapewnienia merytorycznego i praktycznego wsparcia osobom zaangażowanym w problematykę dziedzictwa – pracownikom administracji publicznej, instytucji, organizacji pozarządowych i wszystkich zainteresowanych. Forum jest adresowane do osób zajmujących się zarówno dziedzictwem materialnym, jak i niematerialnym – m.in. tworzeniem gminnych ewidencji zabytków i programów opieki nad nimi, planowaniem przestrzennym, rewitalizacją, finansowaniem obiektów zabytkowych, strategicznym rozwojem samorządów, partycypacją społeczną, edukacją, badaniami czy popularyzacją dziedzictwa.

Główne cele Forum to:

- ✓ budowanie świadomości społecznej na temat wartości lokalnego dziedzictwa;

- ✓ poszerzanie wiedzy w zakresie zrównoważonej ochrony i opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym;
- ✓ wymiana doświadczeń i wiedzy między osobami zajmującymi się omawianą problematyką.

Formy realizacji przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie będzie realizowane w szczególności poprzez spotkania o stałej formule: formy edukacyjnej (np. wykładu, warsztatu, seminarium) na wybrany temat i dyskusji służącej wymianie bieżących doświadczeń w zakresie opieki nad dziedzictwem. Źródło finansowania przedsięwzięcia: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.2. Wokół drewna - konkurs dla właścicieli najlepiej zachowanych obiektów drewnianych z terenu województwa mazowieckiego.

Opis przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest zintensyfikowanie opieki nad zabytkami budownictwa drewnianego w województwie mazowieckim. Program będzie polegał na konkursie dla właścicieli obiektów drewnianych z województwa mazowieckiego na najlepiej zachowany obiekt i będzie promował dobre praktyki w zakresie opieki nad drewnianym dziedzictwem regionu.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa - konkurs oraz działania promocyjne. Źródło finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.3. Wokół drewna - program edukacyjny.

Opis przedsięwzięcia: Program edukacyjny „Wokół drewna” to program połączonych merytorycznie z Przedsięwzięciem A.2. form edukacyjnych:

- ✓ wyjazdów studyjnych;
- ✓ spotkań edukacyjnych;
- ✓ warsztatów;
- ✓ spacerów badawczych itp.

Program ma na celu zwiększenie świadomości lokalnych społeczności na temat drewnianych zabytków w województwie mazowieckim.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa – moduł edukacyjny. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.4. Dziedzictwo niematerialne - na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Opis przedsięwzięcia: Celem programu jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa. Polega on na wspólnym przygotowywaniu i opracowywaniu wraz z depozytariuszami wniosków o wpis na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego prowadzoną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Niniejsza lista tworzona jest według zasad przyjętych w związku z Konwencją UNESCO z 2003 r. w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Według Konwencji niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się, między innymi w:

- ✓ tradycjach i przekazach ustnych, w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ✓ sztukach widowiskowych;
- ✓ zwyczajach, rytuałach i obrzędach świątecznych;
- ✓ wiedzy i praktykach dotyczących przyrody i wszechświata;
- ✓ umiejętnościach związanych z rzemiosłem tradycyjnym.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa - konkursy ofert. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa, współfinansowanie przedsięwzięć z innymi podmiotami.

Przedsięwzięcie A.5. Konkurs Renowacja Roku Zabytków Mazowsza.

Opis przedsięwzięcia: Celami konkursu jest promocja opieki nad zabytkami i popularyzacja dobrych praktyk renowacyjnych i adaptacyjnych wśród osób posiadających zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z województwa mazowieckiego, przy których przeprowadzono prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zgodnie z obowiązującymi przepisami. Ponadto misją konkursu jest uhonorowanie osób i podmiotów, które świadomie i z szacunkiem podejmują

działania zachowujące zabytki dla kolejnych pokoleń. Kryteriami oceny, którymi kieruje się jury konkursu przy wyborze najlepszych renowacji, są między innymi:

- ✓ wysoki poziom i właściwy zakres badań konserwatorskich;
- ✓ jakość i forma programu prac konserwatorskich i wykonania;
- ✓ zachowanie integralności i utrwalenie autentyzmu substancji zabytkowej;
- ✓ jakość i trafność adaptacji do nowych potrzeb;
- ✓ uwzględnienie potrzeb społecznych;
- ✓ oddziaływanie konserwatorskie na życie miejscowej społeczności i krajobraz kulturowy;
- ✓ skala, waga i złożoność problemu konserwatorskiego jaki został rozwiązany.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.6. Nasze zielone dziedzictwo - parki oczami młodych odkrywców i odkrywczyń.

Opis przedsięwzięcia: Celem programu jest pogłębienie i upowszechnienie wśród społeczności lokalnych - w szczególności wśród dzieci i młodzieży szkolnej – wiedzy na temat historycznych parków, ogrodów, zespołów parkowych i innych form zieleni urządzonej. Program będzie polegał na zorganizowaniu dla szkół i grup młodzieżowych z obszaru województwa mazowieckiego konkursu na wykonany przez młodzież, ilustrowany opis lokalnego zabytkowego parku, ogrodu lub zespołu parkowego. Opisy zgłoszone na konkurs będą następnie wydane w formie książkowej i rozpowszechnione w szkołach z obszaru województwa mazowieckiego.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa – konkurs oraz publikacja książkowa. Przedsięwzięcie może być realizowane poprzez powierzenie zadania organizacji pozarządowej. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie A.7. Tożsamość lokalna - wartość unikalna

Opis przedsięwzięcia: Program ma na celu wypełnienie jednego z ważnych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Oprócz oczywistego, pozytywnego wpływu na stan zabytków poprzez poszerzanie wiedzy o ich wartości i konieczności ochrony, wzmacnianie tożsamości lokalnej wywiera istotny wpływ na powodzenie procesów rewitalizacyjnych, przeciwdziałania depopulacji, a w efekcie przekłada się na zwiększenie potencjału rozwojowego gmin oraz całego województwa. Założeniem programu jest tworzenie i wspieranie powstawania programów edukacyjnych lub publikacji adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębieniu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i podniesieniu poczucia tożsamości. Programy mogą być adresowane do różnych grup wiekowych.

Formy realizacji przedsięwzięcia: programy własne województwa: konkursy ofert. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Obszar strategiczny B. Pomoc i wsparcie

W ramach tego obszaru strategicznego przewidziano przedsięwzięcia związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami, a także wspieraniem badań naukowych w tym obszarze. Zidentyfikowano trzy takie przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcie B.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych.

Opis przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest wspieranie właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach. Program polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków na dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych w obiektach zabytkowych.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie B.2. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Opis przedsięwzięcia: Przedsięwzięcie dotyczy finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach lub terenach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego lub jego jednostki organizacyjne.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie B.3. Mazowiecki Laur dla Młodych Badaczy i Badaczek Dziedzictwa.

Opis przedsięwzięcia: Celem programu jest zachęcenie młodych naukowców i naukowiec do podejmowania tematyki opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim. Mazowiecki Laur dla Młodych Badaczy i Badaczek Dziedzictwa to nagroda dla najlepszych prac naukowych (prac licencjackich, magisterskich i doktoratów) poruszających zagadnienia opieki nad zabytkami, ochrony zabytków oraz recepcji dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa: konkurs. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Obszar strategiczny C. Działanie

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano działania skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem oraz współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków. Zidentyfikowano cztery takie przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcie C.1. Mazowiecki Szlak Tradycji

Opis przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest systematyczna dokumentacja i popularyzacja zjawisk kultury tradycyjnej województwa mazowieckiego. Tworzona i rozwijana baza wiedzy pozwala na lepsze poznanie, ochronę oraz promocję zarówno niematerialnego, jak i materialnego dziedzictwa regionu. Realizacja odbywa się poprzez stałe uzupełnianie i aktualizowanie zasobów portalu internetowego Mazowiecki Szlak Tradycji (mazowieckiszlaktradycji.pl), gdzie gromadzone są opisy, materiały dokumentacyjne i multimedialne dotyczące lokalnych tradycji, twórców i twórczyń, wydarzeń oraz miejsc związanych z kulturą regionalną. Ponadto w ramach programu realizowane będą działania mające zwiększać skuteczność opieki nad dziedzictwem niematerialnym województwa.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.2. Konkurs Dom w krajobrazie.

Opis przedsięwzięcia: Celem programu jest stworzenie katalogu projektów architektonicznych współczesnej zabudowy harmonijnie wpisującej się w krajobraz kulturowy poszczególnych regionów kulturowych województwa mazowieckiego. Pod koniec 2024 roku, we współpracy z Narodowym Instytutem Architektury i Urbanistyki opublikowano katalog „Dom w krajobrazie”. Zawiera on m.in. wyłonione w konkursie koncepcje domów jednorodzinnych, neutralnych klimatycznie dla regionu Kurpie Białe i Zielone oraz obszaru nadwiślańskiego Mazowsza Zachodniego. Publikacja w kolejnej edycji, będąca rezultatem następnego konkursu, obejmie nowe, wybrane obszary województwa mazowieckiego.

Formy realizacji przedsięwzięcia: program własny samorządu województwa – zlecenie. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

Przedsięwzięcie C.3. W krajobrazie.

Opis przedsięwzięcia: Program ma na celu kształtowanie społecznej wrażliwości na dziedzictwo krajobrazowe województwa mazowieckiego, a także otoczenie szczególną opieką jego cennych fragmentów. Przedsięwzięcie będzie polegało na wybraniu obszarów województwa – priorytetowych z uwagi na konieczność ochrony ich krajobrazu kulturowego – a następnie realizowaniu w odniesieniu do każdego z nich kompleksowych działań łączących badania, edukację, partycypację i narzędzia praktyczne. Ich zadaniem będzie wzmacnianie tożsamości krajobrazowej regionu. Jednym z elementów programu będzie powstanie dokumentacji krajobrazowej każdego z wybranych obszarów, a następnie nawiązanie współpracy z samorządami, projektantami, badaczami w celu wspólnego planowania i organizowania działań ochronnych.

Formy realizacji przedsięwzięcia: projekty własny samorządu województwa oraz wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa, budżety innych jednostek samorządu z terenu województwa.

Przedsięwzięcie C. 4. Po co nam GEZ-y i POZ-Y?

Opis przedsięwzięcia: Celem przedsięwzięcia jest upowszechnienie i wzmocnienie praktyki tworzenia przez gminy gminnych ewidencji zabytków (GEZ) oraz gminnych programów opieki nad zabytkami (GPOZ). Dokumenty te stanowią kluczowe narzędzia lokalnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego, a ich prawidłowe opracowanie i aktualizowanie pozwala nie tylko skuteczniej chronić zabytki, ale także świadomie planować rozwój przestrzenny i społeczny gmin. Przedsięwzięcie zakłada prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych skierowanych do jednostek samorządu terytorialnego, w tym m.in.:

- ✓ organizację szkoleń i warsztatów wyjaśniających znaczenie oraz zasady tworzenia GEZ i GPOZ,
- ✓ realizację kampanii informacyjnej promującej dobre praktyki w tym zakresie.

Formy realizacji przedsięwzięcia: konkursy ofert, projekty własne samorządu województwa, wspólna realizacja przedsięwzięć z innymi podmiotami. Źródła finansowania: budżet samorządu województwa.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze

Dokument został przyjęty Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. Opracowany został dla perspektywy długookresowej do 2030 roku, umożliwiającej szersze i perspektywiczne spojrzenie na rozwój.

Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Przez strategię rozumie się wybór takiej drogi rozwoju i wynikających z niej działań, aby osiągnąć w maksymalnym stopniu realizację celu, uznanego w danej strategii za nadrzędny (główny). Strategia uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów. Wskazanie najważniejszych problemów daje podstawę do wykorzystania ustaleń strategii jako narzędzia koordynacji działań samorządu województwa i ich integracji wokół realizacji najważniejszych dla regionu celów.

Istotą strategii jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku dotyczy wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego regionu. Wskazuje działania, które należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe. Cele rozwojowe podporządkowane są wizji województwa: Mazowsze to region spójny terytorialnie, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.

Z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne rozwoju województwa mazowieckiego, konieczne jest prowadzenie polityki zmniejszającej te dysproporcje. Nadrzędnym (głównym) celem Strategii jest: Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średniozaawansowanych i zaawansowanych technologii.

Cel główny wynikający z wizji województwa jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację działań priorytetowego celu strategicznego, wzmacnianego działaniami podporządkowanymi celom strategicznym oraz ramowym celem strategicznym.

Wyodrębniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo.

W dalszej części dokumentu omówiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego, wyodrębniając kulturę i dziedzictwo. Zawarto informacje o różnych grupach zabytków a następnie dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono:

- ✓ bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej,
- ✓ bogate i różnorodne tradycje kulturowe • liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe,
- ✓ duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie,
- ✓ liczne imprezy kulturalne,
- ✓ wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- ✓ niskie poczucie tożsamości regionalnej,
- ✓ zły stan techniczny obiektów zabytkowych,
- ✓ niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu,
- ✓ niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu,
- ✓ niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna.

Wśród szans wymieniono, m.in.:

- ✓ wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB,
- ✓ rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami,
- ✓ wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki,
- ✓ zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym.

Wśród zagrożeń wymieniono, m. in.:

- ✓ niewystarczający poziom finansowania kultury,
- ✓ brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami,
- ✓ brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego,
- ✓ słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W dalszej części Strategii stwierdzono, że osiągnięcie celu ramowego, jakim jest: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- ✓ Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- ✓ Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- ✓ Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego;
- ✓ Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- ✓ Upowszechnianie kultury i twórczości.

W uszczegółowionych kierunkach działań, w ramach upowszechniania kultury i twórczości, podkreślono, że wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku będzie podlegała monitorowaniu i ewaluacji. Monitorowanie i ewaluacja wskaźników realizacji Strategii ma na celu weryfikację skuteczności działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Za monitorowanie odpowiedzialne będzie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Co najmniej raz w roku wydawany będzie raport z realizacji Strategii, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji Strategii.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.

W pierwszej części dokumentu zostały omówione uwarunkowania odnośnie występowania dóbr kultury. Stwierdzono, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Zasoby dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego obejmują zabytki objęte formami ochrony prawnej oraz elementy dziedzictwa ujęte w gminnych ewidencjach zabytków. Formami ochrony objęte są:

- zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym:
  - ✓ nieruchome (7.358 zabytków), w tym: mieszkalne, sakralne, zieleń, obronne, transportowe/zespoły, zamki, zabytkowe cmentarze, układy przestrzenne, rezydencjonalne, parki, zabytki mające znaczenie symboliczne,
  - ✓ ruchome, obejmujące zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego (20 727 obiektów),
  - ✓ archeologiczne (407 zabytków), spośród nich najliczniejszą grupę stanowią zabytki o funkcji osadniczej (osady) oraz funkcji obronnej (grodziska).
- zabytki uznane za pomnik historii,
- zabytki ujęte w gminnych ewidencjach zabytków (ponad 28 tys. zabytków).

Ponadto do form ochrony zabytków, zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należą: wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Na terenie województwa mazowieckiego występują obiekty i obszary uznane za dobra kultury współczesnej, których wskazanie ma na celu ich ochronę oraz zachowanie dla przyszłych pokoleń.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w Planie wskazuje się: obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- ✓ obszary i obiekty objęte ochroną prawną,
- ✓ postulowane parki kulturowe: - Twierdzy Modlin; obszaru wokół Zamku w Liwie; obszaru Czersk - Góra Kalwaria; obszaru Iłża - Sienno; „Ziemia Chełmońskiego w Adamowiznie” (gm. Grodzisk Mazowiecki); „Góry Szwedzkie” (gm. Grodzisk Mazowiecki); „Układu ruralistycznego Izdebnia Kościelnego”(gm. Grodzisk); Uzdrowski Otwock; Reduta 1939 (okolice Mławy); Folkloru Kołbielskiego; Historyczne Centrum Warszawy; Nowa i Stara Praga w Warszawie; Żoliborz Historyczny w Warszawie; obszarów miast ogrodów: Podkowy Leśnej, Konstancina-Jeziorny, Ząbek.
- ✓ pasma przyrodniczo-kulturowe: - pasma rzeczne: Wisły, Pilicy, Bugu, Narwi, Liwca, Omulwi, Wkry, Skrwy, Wilgi, Jeziorki; - pasma kolei Warszawsko-Wiedeńskiej i WKD. - obszary kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecze) i osadnictwa puszczańskie;
- ✓ regiony etnograficzne oraz krainy historyczne: - Ziemia Dobrzyńska i Kujawy, związane z osadnictwem nadwiślańskim od Włocławka do Płocka; obszary tradycji przemysłowych Staropolskiego Okręgu Przemysłowego i Centralnego Okręgu Przemysłowego.
- ✓ ośrodki tożsamości kulturowej regionu: Brochów, Brok, Chlewiska, Ciechanów, Czarnolas, Czersk, Czerwińsk nad Wisłą, Góra Kalwaria, Iłża, Kadzidło, Korczew, Kozienice, Liw, Łyse, Maciejowice, Modlin, Myszyniec, Niepokalanów, Opinogóra, Orońsko, Ostrołęka, Otwock, Płock, Przysucha, Pułtusk, Radom, Sanniki, Siedlce, Sierpc, Solec nad Wisłą, Sucha, Sycyna, Szydłowiec, Ślężany, Warszawa, Wyszaków, Węgrów, Wyszogród, Zwoleń, Żelazowa Wola, Żyrardów;
- ✓ dobra kultury współczesnej.

Plan określa następujące działania:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez: przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów poprzemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;

- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych, m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie szlaków kulturowych (w tym szlaku kulturowego Cudu nad Wisłą roku 1920, Józefa Wilkononia i szlaku bohaterów Powstania Warszawskiego);
- budowę i rozbudowę muzeów (w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu-Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni, Muzeum w Ossowie 1920 roku);
- ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej - krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych na obszarach kolonizacji olenderskiej (w tym Urzeczca) oraz osadnictwa puszczańskiego.

4.2.4 Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 – 2027 została przyjęta uchwałą nr 327/XXXIX/21 Rady Powiatu Grodziskiego z dnia 16 grudnia 2021 r.

W dokumencie sformułowano następującą misję: „*Władze Powiatu Grodziskiego wsłuchując się w potrzeby społeczności lokalnej, będą działać dla stworzenia warunków samorealizacji mieszkańców, rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i kultury, by stworzyć region, gdzie łatwo spełnić aspiracje życiowe mieszkańców, a koncepcja zrównoważonego rozwoju zapewnia należyty poziom ochrony środowiska naturalnego i uwzględnienie potrzeb osób znajdujących się w szczególnej potrzebie*”. Wizja powiatu grodziskiego obejmuje projektowany stan społeczności lokalnej, gospodarki, kultury, edukacji i innych obszarów aktywności społecznej w stosunkowo długiej perspektywie czasowej i brzmi następująco: „*W przewidywanej w Strategii perspektywie czasowej Powiat Grodziski ma sprzyjać szerokiemu spektrum aktywności społecznej i rozwinąć się jako bezpieczna przestrzeń, przyjazna tak mieszkańcom, jak i środowisku naturalnemu, z myślą o przyszłych pokoleniach*”.

Koncepcją, która znajduje zastosowanie w odniesieniu do planowanych działań jest zrównoważony rozwój powiatu przy jednoczesnej ochronie dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego.

Program Opieki nad Zabytkami Miasta Milanówka wpisuje się w V cel strategiczny Strategii Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 – 2027 - „Ochrona i poprawa stanu zabytków oraz rozwój kultury na terenie powiatu grodziskiego”, którego głównym zadaniem jest utrzymanie Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, w stanie zapewniającym trwałe zachowanie jego wartości. Następnym istotnym celem operacyjnym jest promocja walorów kulturalnych i zabytkowych powiatu grodziskiego, która będzie realizowana poprzez wydanie przewodników, albumów, folderów itp. promujących wiedzę o powiecie grodziskim oraz jego walorach przyrodniczych i kulturalnych, a także przygotowanie i realizacja Powiatowego Kalendarza Imprez o charakterze kulturalnym, sportowym i ekologicznym.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna

W dniu 24.09.2023 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która wyeliminuje studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W miejscu tego dokumentu będą musiały zostać wykonane plany ogólne. Obowiązujące przed wejściem w życie nowelizacji studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego danej gminy, jednak nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2026 r. i będzie stosowało się do nich przepisy dotychczasowe. Zgodnie z zapisami ustawy plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne; można określić również obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu. Przy ustalaniu planu ogólnego gminy uwzględnia się m.in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Obecnie trwają prace nad przygotowaniem projektu planu ogólnego Miasta Podkowa Leśna.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna, opracowano w trybie Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym i zatwierdzono Uchwałą nr 117/23/2000 Rady Miasta Podkowa Leśna z dnia 23 czerwca 2000 r.

W części ustaleń Studium określono główny cel rozwoju miasta: „*Realizacja idei miasta-ogrodu z uwzględnieniem współczesnych standardów cywilizacyjnych*”. Determinanty rozwoju służące realizacji tego celu to:

- ✓ zachowanie istniejącego układu urbanistycznego,
- ✓ utrzymanie miejskiego systemu terenów zieleni i powiązanie układu miejskiego z otaczającymi terenami otwartymi,
- ✓ ochrona istniejącej zieleni na terenach miejskich i działkach prywatnych,
- ✓ podniesienie standardu życia mieszkańców, poprzez wyposażenie miasta w infrastrukturę techniczną,
- ✓ podniesienie standardu estetycznego miasta,
- ✓ stworzenie warunków dla rozwoju życia społecznego.

Ustalenia Studium odnoszą się do:

- ✓ struktury przestrzennej,
- ✓ kształtowania przestrzeni publicznych,
- ✓ ochrony środowiska przyrodniczego,

- ✓ ochrony środowiska kulturowego,
- ✓ komunikacji,
- ✓ uzbrojenia,
- ✓ postulatów ekonomicznych,
- ✓ planowania
- ✓ opracowań planistycznych.

W rozdziale 4, przedstawiono ustalenia dotyczące ochrony środowiska kulturowego:

1. Ustala się ochronę układu przestrzennego miasta - ogrodu Podkowa Leśna w zakresie: parcelacji, siatki ulicznej, układu głównych przestrzeni publicznych i układów terenów zieleni zgodnie z wpisem do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nr rej. 1194a, z dnia 22 października 1981 r.
2. Ustala się ochronę obiektów zabytkowych na terenie miasta:
  - ✓ Obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
  - ✓ Obiektów objętych ochroną konserwatorską;
  - ✓ Obiektów archeologicznych, które muszą być poprzedzone badaniami archeologicznymi polegającymi na zadokumentowaniu i wyeksplorowaniu zachowanych w ziemi śladów pradziejowego osadnictwa.
3. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy zawrzeć wytyczne konserwatorskie dla obiektów objętych ochroną prawną. W stosunku do budynków zabytkowych preferuje się użytkowanie zgodne z ich pierwotną funkcją. Dopuszcza się zmianę funkcji i adaptację budynków, pod warunkiem zachowania ich historycznej formy oraz doboru programu łączącego funkcje kulturowe, społeczne z funkcjami komercyjnymi.
4. Wyznacza się elementy założenia przestrzennego do odtworzenia zgodnie z pierwotnym planem parcelacyjnym miasta:
  - ✓ Okrągły placyk u zbiegu ul. Głównej, przedłużenia ul. Ogrodowej i ul. Sarniej;
  - ✓ Regularny placyk na zakończeniu Al. Lipowej, u zbiegu ul. Bukowej, ul. Topolowej i ul. Sosnowej; zachowanie pieszego dojścia do lasu Młochowskiego poprzez ul. Prusa;
  - ✓ Założenie osiowe ul. Wrzosowej.

Historyczne przestrzenie ulic i placów należy wyznaczyć poprzez: lokalizację ogrodzeń działek, ukształtowanie nawierzchni, wprowadzenie mebli ulicznych, oświetlenia i zieleni; na podstawie indywidualnych projektów.

5. Na terenie Podkowy Leśnej należy zachować i rozwijać istniejące ośrodki życia kulturalnego miasta: kościół św. Krzysztofa, Miejski Ośrodek Kultury, muzeum Iwaszkiewiczów, Liceum Społeczne, Szkoły Podstawowe oraz Bibliotekę.

5.1.2 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Podkowa Leśna

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;

4) uwzględnia się ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych;

5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie Miasta Podkowa Leśna obowiązuje aktualnie 5 planów miejscowych. Obejmują one swym zasięgiem obszar 1008,95 ha (99,8% terenu gminy). Spis MPZP przedstawia tabela nr 1.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z lat 1999 i 2006, obejmują tereny pojedynczych działek. Natomiast plan z 2008 r. sporządzony został dla przeważającej części miasta, obejmuje swym zasięgiem ponad 1000 ha i w największym stopniu wpływa na charakter zagospodarowania Podkowy Leśnej.

W planie tym w rozdziale 5 określono zasady ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Poniżej przytoczono najważniejsze ustalenia.

§ 32

1. Ustala się ochronę układu przestrzennego Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna w zakresie parcelacji, sieci ulicznej, układu głównych przestrzeni publicznych i układu terenów zieleni, zgodnie z wpisem do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nr rej. 1194a z dnia 22 października 1981 r.
2. Ustala się obowiązek uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na:
  - 1) nowe podziały parcelacyjne;
  - 2) lokalizację nowych obiektów, w zakresie zagospodarowania działki i formy architektonicznej;
  - 3) przekształcenia zmieniające kubaturę, elewacje lub pokrycia dachowe obiektów nie objętych ochroną konserwatorską t. j. niewpisanych do rejestru zabytków i nie objętych ewidencją konserwatorską.
  - 4) lokalizację, wykonanie nowych lub modernizację istniejących ogrodzeń;
  - 5) wycięcie drzew, w tym kolidujących z projektowaną inwestycją.
3. Ustala się zakaz wprowadzania zmian w istniejącej sieci ulicznej, polegających na zmianie przebiegu ulic, które nie byłyby zgodne z historycznym planem Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna.
4. Dopuszcza się, niezbędną ze względu na bezpieczeństwo użytkowników i potrzeby terenowe infrastruktury technicznej, modernizację istniejącej sieci ulicznej, w zakresie szerokości pasów ulicznych i konieczności zapewnienia widoczności na skrzyżowaniach.

§ 34

W odniesieniu do zabytków wpisanych do rejestru, ustala się obowiązek uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na:

- 1) prowadzenie wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- 4) prowadzenie badań archeologicznych,
- 5) dokonywanie podziału zabytku,
- 6) zmianę przeznaczenia zabytku lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- 7) umieszczanie na zabytku urządzeń technicznych, tablic, reklam itp.,
- 8) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

§ 36

1. Ustala się ochronę zabytków archeologicznych położonych na terenie objętym planem miejscowym w formie stref ochrony konserwatorskiej, oznaczonych na rysunku planu miejscowego specjalnym symbolem i numerami.
2. Dla terenów w obrębie stref ochrony konserwatorskiej wokół stanowisk archeologicznych plan ustala:
  - 1) obowiązek uzyskania przez inwestora, od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – przed wydaniem pozwolenia na budowę lub zgłoszeniem właściwemu organowi – uzgodnienia wszelkich planowanych budów obiektów budowlanych oraz robót budowlanych, wiążących się z wykonywaniem prac ziemnych;
  - 2) obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków poszukiwania, rozpoznawania i wydobywania kopalin oraz budowy urządzeń wodnych i regulacji wód;
  - 3) obowiązek przeprowadzenia (na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej, zamierzającej finansować roboty budowlane) badań archeologicznych oraz wykonania ich dokumentacji. Przed rozpoczęciem badań archeologicznych wymagane jest uzyskanie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwolenia na ich prowadzenie.

§ 37

Ustala się utrzymanie linii WKD oraz dopuszcza się jej modernizację, w celu zmniejszenia uciążliwości przez nią wywoływanych.

§ 38

Ustala się zachowanie i ochronę znajdujących się na terenie miasta pomników, krzyży przyrodnych, miejsc pamięci i mogił wojennych, a w szczególności:

Tabela 1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie Miasta Podkowa Leśna według dat ich uchwalenia.

Lp.	Nazwa planu	Nr i data uchwały Rady Miasta Podkowa Leśna	Obszar
1.	Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Podkowa Leśna na obszarze działki nr ew. 185, obręb 3, położonej w Podkowie Leśnej przy ul. Brwinowskiej	Uchwała nr 40/IX/1999 z dnia 23 kwietnia 1999 r.	działka nr ew. 185, obręb 3, przy ul. Brwinowskiej
2.	Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Podkowa Leśna na obszarze części działki nr ew. 1, obręb 4, położonej w Podkowie Leśnej przy ul. Brwinowskiej	Uchwała nr 41/IX/1999 z dnia 23 kwietnia 1999 r.	Część działki nr ew. 1 obręb 4
3.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego obejmujący działkę nr ew. 4/2 obręb 1 w Podkowie Leśnej	Uchwała nr 213/LIV/2006 z dnia 12 października 2006 r.	działka nr ew. 4/2 obręb 1
4.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego działek nr ew. 24, 25, 26, 27, 28, 29 z obrębu 2 oraz działek nr ew. 1, 2, 6 z obrębu 3 położonych na terenie Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna przy drodze wojewódzkiej nr 719	Uchwała nr 214/LIV/2006 z dnia 12 października 2006 r.	teren Miasta Ogrodu Podkowa Leśna przy południowej krawędzi drogi wojewódzkiej nr 719
5.	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna	Uchwała nr 84/XIX/2008 z dnia 26 czerwca 2008 r.	Prawie cały teren miasta oraz Las Młochowski (uchylony dla działki ew. nr 4 obręb 2)

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka Miasta Podkowa Leśna

Miasto Podkowa Leśna położone jest w zachodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie grodziskim, wchodzi w skład pasma zachodniego Aglomeracji Warszawskiej. Sąsiaduje z miastem i gminą Brwinów oraz gminą Nadarzyn w powiecie pruszkowskim, a także z miastem Milanówek w powiecie grodziskim. Podkowa Leśna rozdziela tereny gminy Brwinów na dwie części, niejako odcinając dwa sołectwa, Żółwin i Owczarnia, od pozostałych terenów gminy Brwinów. Pod względem infrastrukturalnym i funkcjonalnym są one zależne od Miasta Podkowa Leśna.

Przez północną część miasta przebiega droga wojewódzka nr 719, stanowiąca przedłużenie Al. Jerozolimskich i łącząca Podkowę Leśną z Warszawą (około 25 km). Przez centrum miasta przebiega natomiast droga powiatowa łącząca miasto Brwinów z sołectwami Żółwin i Owczarnia. Odległości w linii prostej do najbliższych większych miast to: około 7 km do Pruszkowa i około 9 km do Grodziska Mazowieckiego.

Podkowa Leśna jest najmniejszą i najmniej liczną gminą Powiatu Grodziskiego. Zajmuje powierzchnię blisko 10,1 km², miasto zamieszkuje 3610 osób (stan na 31.12.2021 r.). Pod względem administracyjnym w skład Podkowy Leśnej wchodzi:

- miasto - ogród, część zabudowana (ok. 410 ha, 41% powierzchni),
- kompleks lasu Młochowskiego (ok. 600 ha, 59% powierzchni).

Podkowa Leśna została założona na terenach leśnym. Obecnie znaczna część Miasta porośnięta jest lasem wysokopiennym (roślinność charakterystyczna dla boru sosnowego, lasu mieszanego dębowo-sosnowego oraz grądu), uzupełnionym gatunkami drzew i zieleni parkowej oraz gatunkami charakterystycznymi dla zieleni przydomowej.

Południowa i zachodnia część Miasta położona jest na naturalnym ciągu wzniesień wydmowych. Pas wydm rozciąga się od Stawiska, poprzez zachodnią część Miasta w rejonie ulic: Szczygłej, Bażantów, Ptasiej i Słowiczej oraz Leśny Park Miejski, gdzie wydmy są wyraźnie widoczne w terenie, poprzez teren południowo-wschodniej części Miasta, gdzie wydmy są płaskie i mało czytelne, na teren Lasu Młochowskiego. Układ wydm jest silnie przekształcony przez wprowadzaną zabudowę i dewastację, co w niektórych miejscach prowadzi do bezpowrotnych zniszczeń.

Bogactwem zieleni miejskiej jest, poza lasem i parkiem miejskim, zieleń przyuliczna, którą tworzy 25 gatunków drzew. Pod względem przestrzennym i funkcjonalnym w Podkowie Leśnej można wydzielić następujące typy terenów zieleni:

- Las Młochowski z dwoma rezerwatami starodrzewu,
- ogólnodostępna zieleń miejska, wraz z Leśnym Parkiem Miejskim i pasami zieleni,
- park w Stawisku,
- zalesienia i zadrzewienia na działkach budowlanych.

W granicach Podkowy Leśnej znajdują się trzy rezerваты przyrody: dwa w Lesie Młochowskim i jeden w zurbanizowanej części Miasta-Ogrodu:

- Rezerwat im. Bolesława Hryniewieckiego. Powstał na mocy rozporządzenia z dn. 21.07.1977 r. Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, w celu zachowania dębowo-sosnowego starodrzewu o cechach zbiorowiska naturalnego. Rezerwat ten znajduje się na zachodnim skraju uroczyska leśnego Zaborów. Jego powierzchnia wynosi 24,7 ha. Jest to rezerwat typu leśnego, otwarty dla ruchu turystycznego. Około 80% jego powierzchni zajmują naturalne zbiorowiska leśne o charakterze świetlistej dąbrowy. Wiek tej części drzewostanu osiąga 160-170 lat (lub według innych szacunków ponad 200 lat). W północnej części rezerwatu na obszarze 5,0 ha występuje drzewostan sosnowo-dębowy i sosnowy z udziałem dębu 15-30 letniego. Na terenie rezerwatu znajduje się tablica pamiątkowa poświęcona martyrologii żołnierzy AK, pomordowanych w tym miejscu w okresie Powstania Warszawskiego. Rezerwat stanowi skuteczną barierę przed ekspansją Miasta (zabudowy) na teren lasu, co ma miejsce w innych ościennych miejscowościach.

- Rezerwat „Zaborów” im. Witolda Tyrakowskiego. Powstał na mocy rozporządzenia z dn. 04.07.1984 r. Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Zajmuje powierzchnię 10,26 ha na terenie

wojna. Już w grudniu 1918 r. zarejestrowano pierwszą w niepodległej Polsce spółkę "Siła i Światło", która przejęła m.in. elektrownię w Pruszkowie i zamierzała zbudować podmiejską kolej elektryczną z Warszawy do Żyrardowa. "Siła i Światło" wraz z Bankiem Związku Spółek Zarobkowych zawiązały w 1922 r. spółkę akcyjną Elektryczne Koleje Dojazdowe (EKD), a trzy lata później, już z udziałem Stanisława Wilhelma Lilpopa - właściciela majątku ziemskiego Podkowa Leśna, spółkę Miasto Ogród Podkowa Leśna, sp. z o.o.

Pomysł budowy miasta ogrodu zrodził się już przed I wojną światową. Przykład przybył z Anglii, gdzie pod koniec XIX w. ideę miast ogrodów stworzył Ebenezer Howard. W błyskawicznie rozwijających się, przeludnionych aglomeracjach przemysłowych Europy hasło "mieszkać na wsi, pracować w mieście" znalazło podatny grunt. W Polsce realizowano je w kilku miejscach, ale jedynym miastem konsekwentnie budowanym w myśl howardowskich założeń pozostała Podkowa Leśna.

W maju 1925 r. ruszyły prace na trasie kolejki. W tym samym czasie plan miasta-ogrodu opracowywał wybitny architekt Antoni Jawornicki, który w projekcie wykorzystywał układ polnych i leśnych dróg, cieków wodnych i zalesione wydmy, a w środku założenia - na najwyższych wydmach - pozostawił 12 hektarów lasu. Powstał tu później miejski park ze stawem, kąpieliskiem, Klubem Sportowym, kortami tenisowymi, boiskiem do siatkówki i torem saneczkowym.

25 listopada 1925 r. na dzisiejszym skwerze ks. Bronisława Kolasińskiego wmurowano kamień węgielny pod budowę miasta. Pierwsze działki sprzedano pod koniec 1926 r. Kolejka EKD, od której zależała przyszłość całego przedsięwzięcia, ruszyła rok później. W 1930 r. w Podkowie Leśnej było już 98 domów. W parku miejskim stanął Klub Sportowy zwany też Kasynem. Podkowa powoli się zaludniała, w 1928 r. było 210 mieszkańców, a tuż przed II wojną światową, jak się szacuje, około 1750. Osiedlali się tu przedstawiciele wolnych zawodów, przedsiębiorcy, inżynierowie, urzędnicy. W 1930 r. zawiązane zostało Towarzystwo Miłośników (później Przyjaciół) Miasta Ogrodu Podkowa Leśna, które stało się pierwszą organizacją samorządową na tym terenie.

W 1933 r. biskup Antoni Szlagowski poświęcił nowy kościół p.w. św. Krzysztofa (do 1951 r. Podkowa należała do parafii brwinowskiej) zaprojektowany przez Brunona Zborowskiego, z freskiem i witrażem autorstwa Jana Henryka Rosena, wybudowany staraniem społecznego komitetu. Nie udało się jednak wybudować szkoły. Dzieci uczyły się w prywatnej szkole Marii Knoff albo w Brwinowie lub Milanówku.

Podkowa Leśna od początku miała silne związki ze środowiskiem literackim. Mieszkał tu Benedykt Hertz, Irena Krzywicka, przyjeżdżali m.in. Antoni Słonimski, Jerzy Andrzejewski, Jan Parandowski, Ksawery Pruszyński i Tadeusz Boy-Żeleński. Przede wszystkim jednak w Stawisku, wydzielonym przez Lilpopa z parcelowanych terenów, osiedli Anna (córka Stanisława Lilpopa) i Jarosław Iwaszkiewiczowie. Tutaj, a wcześniej w willi "Aida", odwiedzali ich: Jerzy Liebert, Jan Lechoń, Stanisław Baliński, Jerzy Mieczysław Rytard z żoną Heleną, Mieczysław Grydzewski, Julian Tuwim i Czesław Miłosz. Wśród przyjaciół gospodarzy byli też Karol Szymanowski i Roman Jasiński.

1 września 1939 r. na Podkowie spadły niemieckie bomby. Przez wszystkie lata wojny Podkowa Leśna udzielała schronienia uchodźcom, głównie z Warszawy. W Stawisku mieszkali lub otrzymywali pomoc m.in. Leopold Staff, Pola Gojawiczyńska, Zofia Nałkowska, Krzysztof Kamil Baczyński, Tadeusz Gajcy i Władysław Tatarkiewicz.

Podkowa Leśna stała się w czasie II wojny światowej jednym z głównych ośrodków działalności Polskiego Państwa Podziemnego. Tutaj Stefan Korboński uruchomił radiostację, która nawiązała łączność z Londynem. Podczas Powstania Warszawskiego w Klubie Sportowym, w willi Baniewiczów na ul. Kwiatowej i w PCK na Modrzewiowej zorganizowano placówki szpitalne. Jesienią 1944 r. w Podkowie znalazło się 20 do 30 tysięcy wypędzonych ze stolicy warszawiaków. Wtedy też Niemcy wycofali z Podkawy oddział węgierskich honwedów, którzy stacjonowali tu zaledwie kilka miesięcy, ale zbratali się z Polakami, a nawet zamierzali wyruszyć na pomoc Warszawie. To właśnie od 1944 r. datuje się kultywowana do dziś w Podkowie tradycja związków z Węgrami. W centrum podkowieńskiego cmentarza znajdują się trzy groby węgierskich żołnierzy z napisami: "zginął za sprawę polską". Niemcy opuścili Podkowę 17 stycznia 1945 r. Przez kilka powojennych lat Podkowa wraz z sąsiednimi miejscowościami wciąż była ważnym ośrodkiem konspiracji.

Lata 60-te XX w. przyniosły nieco zmian. W 1965 r. otwarto nowy budynek szkoły podstawowej przy ówczesnej ul. 1 Maja (obecnie ul. Jana Pawła II). 1 stycznia 1969 r. Podkowa stała się miastem. W latach 80-tych XX w. ułożono instalację gazową, a dopiero kilkanaście lat później rozpoczęła się budowa sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. Udało się za to w planie zagospodarowania miasta umieścić

zapis chroniący miasto przed budową bloków mieszkalnych, a w 1981 r. dzięki społecznym staraniom wpisano układ urbanistyczny, zabudowę i zielen miasta ogrodu do rejestru zabytków. W 1989 r. podjęto działalność Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogródu Podkowa Leśna, powstało liceum, pojawiła się lokalna prasa, w istniejącym od 1994 r. w Stawisku Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów założono Stowarzyszenie Ogród Sztuk i Nauk, a Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogródu rozpoczęło wydawanie Biblioteki Podkowieńskiej¹.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przeźren historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego Miasta Podkowa Leśna składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA

Podkowa Leśna powstawała w okresie ogromnej popularności idei miast-ogrodów i jej geneza jest ściśle związana z podstawowymi założeniami dla miast tego typu. W 1925 r. Antoni Jawornicki wykonał plan Podkowy. Osiedle podzielone jest linią kolejową o przebiegu równoleżnikowym, dzielącą Podkowę na dwie równoważne części - północną i południową. Trzy przystanki kolei usytuowane są harmonijnie w centrum, przy drodze przecinającej miasto z północy na południe oraz w środkach ciężkości wyodrębnionych w ten sposób części wschodniej i zachodniej. W pobliżu centrum projektowanego osiedla rozciąga się obszerny park z prowadzącą do niego rozszerzającą się aleją. Dwa z przecinających strumieni okolone zostały terenami o charakterze parkowym z przeznaczeniem na ciągi spacerowe. Interesujący, zróżnicowany w poszczególnych fragmentach osiedla zarys projektowanych ulic nadaje jego częściom charakter mini-dzielnic. Tylko w północno - zachodniej części miasta ulice mają nieregularny przebieg, gdyż dostosowano je tu do najbardziej zróżnicowanej konfiguracji terenu. Na południe od parku Jawornicki zaprojektował interesujące założenie o regularnych kształtach, oparte na osi obecnej ul. Wrzosowej. Pozostałe części miejscowości otrzymały dość prostą, geometryczną siatkę ulic z wyróżniającą się częścią centralną, gdzie zbiegają się one koncentrycznie i przecięte są przecznkami w kształcie półokręgów.

Plan wykorzystywał istniejącą topografię. Architekt zaadoptował drogę łączącą Brwinów z folwarkiem (ob. ul. Brwinowska i Jana Pawła II), aleję stanowiącą północną granicę kolonii Stanisławów i dalej drogę prowadzącą do Otrębus (obecnie ul. Bukowa), drogę do Grodziska (ul. Parkowa i Zachodnia) oraz do Opyp (część ul. Kwiatowej i Paproci). Elementy istniejące i nowe (linia kolei, siatka ulic i park) tworzą czytelny układ nowoczesnego osiedla. Zróżnicowana wielkość działek i podział miasta-ogrodu na strefy zalesione i niezalesione, pozwalały dostosować możliwości finansowe do potrzeb i gustów potencjalnych nabywców.

W późniejszych latach dokonano nowych pomiarów Podkowy i wprowadzono uzupełnienia i zmiany. W oparciu o projekt Jawornickiego geometra Kazimierz Mikułowski, w latach 1925-1926, dokonał szczegółowego pomiaru terenu i sporządził plan geodezyjny Podkowy Leśnej. W 1927 r. inż. Mieczysław Dobrucki sporządził kolejny plan geodezyjny (ryc. 3).

¹ B. Wróblewski, 2003.

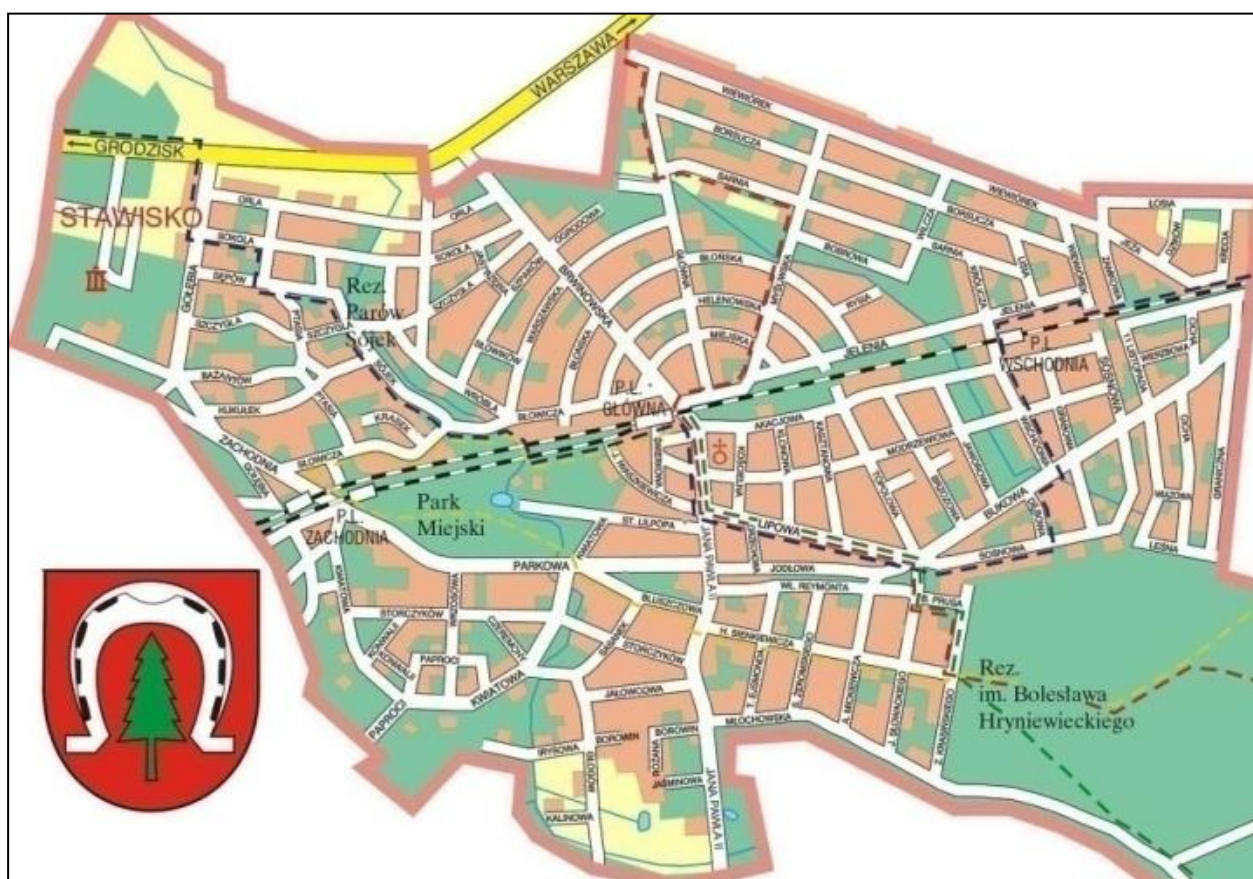
Porównanie obu planów pozwala wskazać wiele zmian, które wprowadzono do projektu powstającej miejscowości. Pierwszy zawierał 1779 parcel, drugi tylko 1079. Zlikwidowano kilka projektowanych ulic. Pojawiło się też kilka nowych (ul. Bażantów, Dębowa, Jałowcowa, Jaworowa i Świerkowa). Zaprojektowano też przyszły kształt parku z klubem sportowym, placami do gier, kortami tenisowymi i alejami spacerowymi o charakterystycznym, elipsoidalnym kształcie. W 1934 r. dokonano kolejnego pomiaru geodezyjnego przez mierniczego Konstantego Krasnowskiego. Liczba działek z 1079 powiększyła się wówczas do 1189².

W Podkowie Leśnej nie występują historyczne dominanty krajobrazowe, a architektura rzadko rysuje się jako element nadrzędny w przestrzeni, stanowi z reguły dopełnienie układu. Zabudowa zazwyczaj nie tworzy również pierzei, budynki są najczęściej zlokalizowane w głębi działek, a pierzeje ulic stanowi zieleń. Wyjątkiem jest centralna część miasta, gdzie można wskazać miejsca, w których fronty usytuowanych bliżej ulic budynków usługowych, bądź mieszkalno-usługowych tworzą słabo odczytywalną w przestrzeni pierzeję.

Ryc. 2. Jeden z wtórnych planów geodezyjnych Miasta Ogród Podkowa Leśna (źródło: Miasto-Ogród Podkowa Leśna. Garden City. 2014).

² B. Wróblewski, 2003, s. 49-56.

Ryc. 3. Podkowa Leśna, mapa ulic, stan obecny (źródło: www.podkowalesna.pl).

ARCHITEKTURA MIASTA-OGRODU PODKOWA LEŚNA

Historyczna zabudowa Podkowy Leśnej, realizowana przed 1939 r., a częściowo również po 1945 r., reprezentuje dwie główne grupy stylowe: "styl dworski" i tzw. "styl międzynarodowy". Obydwa kierunki stylowe współistniały w mieście równocześnie. Dzięki obfitości zieleni występującej w mieście te dwa style architektoniczne wkomponowały się w założenie przestrzenne, stanowiąc ważny element zespołu³.

Architektura dworska

W budynkach wznoszonych w stylu dworskim obserwuje się stosowanie uproszczonych i przetworzonych motywów renesansu, baroku i klasycyzmu, w zakresie brył, form dachów i kompozycji elewacji oraz w zakresie kształtu i charakteru portyków czy obramień otworów. Do najciekawszych budynków wykonanych w tym stylu należą, m.in.:

Willa Jarosława Iwaszkiewicza, ob. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku. Budynek powstał w latach 1927-28 dla Jarosława Iwaszkiewicza i jego żony Anny z Lilpopów. Wybudowany wg proj. arch. Stanisława Gądzikiewicza przez budowniczego Hichla. Architektura obiektu odwołuje się do stylu dworskiego o mocnych nawiązaniach do klasycyzmu. Budynek

³ J. Kubiak, K. Rudziński, Warszawa 1983, s. 28.

murowany z cegły, tynkowany, z cokołem i dekoracją elewacji z kamieni polnych. Założony na rzucie litery L, z ryzalitami w elewacji frontowej i bocznej wsch. Budynek podpiwniczony, piętrowy z poddaszem. Przykrywa go czterospadowy dach z oknami powiekowymi od frontu i facjatami od zach. i płd. Zwróconą na pn. dziewięcioosiową elewację frontową wyróżnia trójosiowy ryzalit środkowy, zwieńczony trójkątnym frontonem z herbem. Ryzalit poprzedza ganek ze schodami z trzech stron i czterema kolumnami tokańskimi wspierającymi balkon piętra. Do elewacji tylnej przylega osadzona na wysokiej kamiennej podmurówce drewniana zadaszona weranda wspierająca taras piętra. Ekspozycja muzealna prezentuje wyposażenie wnętrz, rzeczy osobiste, archiwum i bibliotekę pisarza, a także zbiór malarstwa z XIX i XX w.

Fot. 1. Willa Jarosława Iwaszkiewicza, ob. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, ul. Gołębia 1A (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Budynek dawnego Kasyna, ob. Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich. Budynek Kasyna i Klubu Sportowego powstał wg projektu arch. Dzierżanowskiego, prawdopodobnie ok. 1925 r. Kasyno zwane kasynem Jankowskiego zostało wybudowane na terenie parku projektu Danielowicza. Jest to budynek murowano-drewniany, wzniesiony na wzór obiektu istniejącego w uzdrowisku Vichy. Na planie litery C, część centralna trójkondygnacyjna kryta dachem wielospadowym z wieżyczką, boczne skrzydła jednokondygnacyjne z poddaszami użytkowymi, kryte dachami uskokowymi. Od strony ogrodu, przy łączeniach skrzydeł z korpusem głównym niewielkie wieżyczki kryte daszkami ośmiobocznymi hełmami. Od strony ogrodu w drugiej kondygnacji drewniana galeria wsparta na rzeźbionych słupach. Po jej obu stronach jednobiegowe schody prowadzące na taras i do ogrodu.

Fot. 2. Budynek dawnego kasyna, ul. Lilpopa 18 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Pałacyk Myśliwski, od 1930 r. Willa "Podlesie" (przy ul. Modrzewiowej 45). Budynek wzniesiony w 1920 r. dla Stanisława Lilpopa, od 1925 r. dom Kazimierza Gayczaka dyrektora spółki „Siła i Światło”, w okresie powojennym przedszkole. Budynek murowany, dwukondygnacyjny, zwieńczony pasem pełnej attyki akcentowanej prostokątnymi płycinami przedzielnymi cokołami. Architektura pałacyku utrzymana jest w uproszczonych, historyzujących formach o nieregularnie skomponowanej bryle akcentowanej cylindrycznym, dwukondygnacyjnym ryzalitem od strony zach.

Fot. 3. Pałacyk myśliwski, ul. Modrzewiowa 45 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

jednokondygnacyjnym wielobocznym ryzalitem od strony pd. (pierwotnie taras). Wejście główne od strony zach. poprzedzone niskim tarasem z balustradą tralkową i wachlarzowo otwierającymi się schodami. W okresie powojennym obiekt utracił murowane, ażurowe balustrady tarasów drugiej kondygnacji.

Wśród willi i domów o tradycyjnych formach wymienić można następujące budynki:

- willa "Strzecha" przy ul. Orzechowej 3,
- dom rodziny Kończykowskich przy ul. Bażantów 8 wzniesiony wg projektu arch. Piotra Francewicza – Spokojskiego,
- dom przy ul. Głównej 31 i 35,
- willa przy ul. Parkowej 17,
- dom przy ul. Wiewiórek 73,
- willa "Jedlina" przy ul. Wschodniej 5 wzniesiona wg projektu arch. Mieczysława Szydłowskiego i Dunin-Borkowskiego dla Wacława Franciszka Jacobsona, wiceprezesa Banku Handlowego w Warszawie.

Wiele z tych budynków posiada centralnie usytuowany portyk kolumnowy, m.in.: willa "Znicz" przy ul. Akacjowej 5; willa "Krywojta" przy ul. Lipowej 15 zbudowana w 1929 r. dla Henryka Zabłockiego wg projektu inż. arch. Nowińskiego; willa przy Jaworowej 3 i 15; willa przy ul. Modrzewiowej 27.

Fot. 4. 1) Willa „Strzecha”, ul. Orzechowa 3; 2) Dom rodziny Kończykowskich, ul. Bażantów 8; 3) Dom, ul. Wiewiórek 73; 4) Willa „Jedlina”, ul. Wschodnia 5; 5) Willa „Znicz”, ul. Akacyjowa 5; 6) Willa, ul. Jaworowa 3 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Utrzymane w tradycyjnej stylistyce formy, ale ze skromną dekoracją to domy i wille przy:

- dom przy ul. Lipowej 19,
- willa „Anulka Leśna” przy ul. Słowiczej 27, wykonana wg projektu Józefa Napoleona Czerwińskiego;
- willa „Małgosia” przy ul. Słowiczej 30, wg projektu inż. Mieczysława Szydłowskiego;
- willa przy ul. Słowiczej 42;
- willa przy ul. Zachodniej 9.

Występują także budynki całkowicie pozbawionych detali, które nawiązują do tradycyjnej formy jedynie układem bryły i kompozycją elewacji, są to m.in. willa "Mirando" przy ul. Zachodniej 7 czy dom przy ul. Szczygła 37.

Fot. 5. 1) Dom, ul. Lipowa 19; 2) Willa „Anulka Leśna”, ul. Słowicza 27; 3) Willa „Malgosia”, ul. Słowicza 30; 4) Willa, ul. Słowicza 42; 5) Willa, ul. Zachodnia 9; 6) Willa, ul. Zachodnia 7 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Liczną grupę stanowią wille i domy nawiązujące stylistyką do barokowych dworców i rezydencji wiejskich. Będą to m.in.:

- Willa "Mimoza" przy ul. Brzozowej 16, zbudowana przez Reginę i Józefa Stankiewiczów w latach 1930-32. Posiada zwartą bryłę zamkniętą mansardowym dachem, krytym dachówką karpiówką. Głównym akcentem architektury budynku jest usytuowany od strony zach. tarasowy portyk kolumnowy, zwieńczony dekoracyjnym szczytem o płynnej falistej formie, ujętej kulami na cokółkach.

- Willa "Bożymówka" przy ul. Krasińskiego 5, murowana, jednokondygnacyjna z mieszkalnym poddaszem, dach wielospadowy, z facjatami o pseudobarokowych szczytach flankowanych wieżyczkami w osi każdej elewacji.

- Willa "Januszońka" przy ul. Sienkiewicza 25. Wybudowana w latach 1931-32 dla Cecylii Zenlich. Nazwa willi pochodzi od imion jej dzieci Janusza i Zofii (Zoński). Budynek murowany, jednokondygnacyjny z mieszkalnym poddaszem, dachy wielospadowe z facjatkami w każdej osi zwieńczonymi szczytami o falistych wykrojach, w których umieszczone są owalne okienka. Detal architektoniczny w postaci opasek okiennych i profilowanych gzymsów.

- Willa "Marysin" przy ul. Słowackiego 20, zbudowana w 1931 r., wg projektu W. Zakrzewskiego dla Aleksandra Enholca. Budynek murowany, jednokondygnacyjny z mieszkalnym poddaszem, dach namiotowy. Wzniesiony w formach tradycyjnych, nawiązujących do architektury rezydencjonalnej doby baroku, poprzez symetryczny układ elewacji frontowej o boniowanych narożach, z gankiem tarasowym w centralnej osi, na czterech tokańskich kolumnach wspierających tralkową balustradę. W dachu facjatka o boniowanych narożach, zwieńczona szczytem o falistym wyroju.

- Willa "Promienna" przy ul. Żeromskiego 15. Wzniesiona w tradycyjnych formach z historyzującym uproszczonym i skromnym detalem architektonicznym, typowych dla zabudowy wznoszonej w podmiejskich ośrodkach i osiedlach letniskowych. Budynek na rzucie zbliżonym do kwadratu, dwutraktowy, od strony wsch. poprzedzony wejściem z otwartym, kolumnowym gankiem z tarasem. Bryła zwarta, parterowa, częściowo podpiwniczona, z poddaszem użytkowym w dachu mansardowym z wystawkami dachowymi ze wszystkich stron. Wystawka od strony fasady (elewacja wsch.) zamknięta jest falistym szczytem, od strony zach. półszczytem dolnym z naczółkiem dachowym.

Do baroku nawiązują także:

- willa rodziny Krzyżewskich przy ul. Bobrowej 8 wykonana wg projektu arch. Stanisława Futasewicza;
- willa przy ul. Bukowej 26;
- willa przy ul. Modrzewiowej 6/8;
- dom przy ul. Parkowej 37 wybudowany ok. 1930 r. przez arch. Stanisława Futasewicza;
- willa przy ul. Żeromskiego 5;
- willa letnia przy Słowackiego 5, drewniana, otynkowana, z dużym tarasem o tralkowej balustradzie, projektu architekta Zakrzewskiego dla dyrektora polskiej filii Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego.

Typowo dworkowe są także:

- willa "Dworek Lali" przy ul. Słowiczej 25 z portykiem kolumnowym o półkuliście wygiętej linii tarasu i owalnie cofniętym piętrze o konchowym zamknięciu;
- willa "Zoja" przy ul. Sosnowej 51 wg projektu arch. Leonarda Kario dla Stefana Romaniuka;
- willa przy ul. Sosnowej 47 z 1937 r. wg projektu technika budowlanego Apolinarego Szmajdowicza.

Do architektury klasycystycznej nawiązują następujące budynki:

- willa "Krychów" przy ul. Kwiatowej 20 wzniesiona w latach 1930-1931 r. dla Tadeusza Baniewiczza, dyrektora spółki akcyjnej „Siła i Światło”, wg projektu arch. Lucjusza Jana Sziperlinga,
- willa przy ul. Jeleniej 34/36, wybudowana przed II wojną światową przez siostry Jadwigę i Zofię Majkowskie.

W stylistyce włoskiego renesansu utrzymany jest m.in.:

- dom przy ulicy Orlej 24;
- willa przy ul. Sarniej 42/44;
- willa "Marsylianka" przy ul. Sarniej 56, wybudowana w 1931 r. plany domów wykonał technik budowlany Stanisław Stefański.

Natomiast "Willa Renata" przy ul. 11 Listopada 1/3 nawiązująca do gotyku i renesansu. Została wybudowana w 1934 r. wg projektu arch. Leonarda Samowicza, dla jego żony Renaty (córki prezydenta Estonii). Posiada malowniczą bryłę ze smukłą więżą i wysokim schodkowym szczytem oraz pozbawiona niemal całkowicie detalu.

Wyjątkowo malowniczy jest dom jednorodzinny przy ul. Grabowej 12. Wzniesiony w latach 30-tych XX w., murowany, jednokondygnacyjny, o prostej bryle zwieńczonej wysokim, czterosпадowym dachem. Architektura budynku zwraca uwagę lapidarnością i skromnością formy, której malowniczości dodają masywne, narożne skarpy oraz zachowane detale snycerskie otworów okiennych i drzwi.

Fot. 6. 1) Willa „Mimoza”, ul. Brzozowa 16; 2) Willa „Bożymówka”, ul. Krasieńskiego 5; 3) Willa, ul. Słowackiego 5; 4) Willa „Marysin”, ul. Słowackiego 20; 5) Willa „Promienna”, ul. Żeromskiego 15; 6) Willa, ul. Bobrowa 8; 7) Dom, ul. Parkowa 37; 8) Willa, ul. Żeromskiego 5 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 7. 1) Willa „Krychów”, ul. Kwiatowa 20; 2) Willa, ul. Jelenia 34/36; 3) Dom, ul. Orła 24; 4) Willa, ul. Sarnia 42/44; 5) Willa „Marsylianka”, ul. Sarnia 56; 6) Dom, ul. Grabowa 12 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Architektura modernistyczna międzynarodowa

Styl międzynarodowy charakteryzuje się stosowaniem kubicznych brył podporządkowanych względem funkcjonalnym i światłocieniowym budynków. W stylu tym wykonane są następujące budowle:

Kościół p.w. św. Krzysztofa. Zaprojektowany przez arch. Bruno Zborowskiego. Kamień węgielny pod budowę świątyni położono 11 listopada 1932 r., a prace budowlane rozpoczęto w kwietniu 1933 r. Konsekracji świątyni 5 listopada 1933 r. dokonał bp Antoni Szlagowski. Pierwotne plany zakładały budowę większego obiektu, lecz ze względu na ówczesne potrzeby mieszkańców Podkowy Leśnej oraz możliwości finansowe zrealizowano mały kościół zakładając w oryginalnym projekcie możliwość jego rozbudowy w przyszłości. Świątynia w swoim pierwotnym kształcie składała się z halowej, wzniesionej na rzucie kwadratu nawy, trójbocznej partii prezbiterium oraz małej zakrystii z przedsionkiem od strony pld. Fasadę stanowił smukły, schodkowy szczyt poprzedzony trójosiowym, filarowym portykiem. Kościół rozbudowany został już w 1936 r. o kaplicę p.w. Matki Boskiej dostawioną od strony pln. Zaprojektował ją również arch. Bruno Zborowski na zlecenie ówczesnego proboszcza Bronisława Kolasińskiego. Wzniesiona na rzucie kwadratu z półkolistym zamknięciem od strony pln. kaplica zwieńczona została płaską, beztamburową kopułą z smukłą, całkowicie

przeszkloną latarnią nawiązując w modernistycznej formie do architektonicznej tradycji polskich kaplic kopułowych. W tym samym czasie wg projektów Bruno Zborowskiego urządony został także dziedziniec przed kościołem ujęty obustronnie pergolami, od strony półn. wsparta na kamiennych filarach i kryta pulpitowym daszkiem, od strony połd. drewniana, z ażurowym, drewnianym kratowaniem. Stopniową rozbudowę kościoła przeprowadzono w okresie powojennym. W pierwszym etapie dodano prostokątną nawę od strony połd. obok zakrystii i prostopadłą do prezbiterium. Następnie od połowy lat 80-tych pod kierunkiem proboszcza Leona Kantorskiego zrealizowano gruntowną rozbudowę obiektu, zakończoną ostatecznie w 1994 r. Istniejącą nawę budowli wydłużono w kierunku zach. poprzedzając ją fasadą nawiązującą schodkowym zamknięciem oraz trójosiowym, przeszklonym wejściem do pierwotnie istniejącej projektu Zborowskiego.

Kościół jest orientowany, murowany, składa się z części powojennej - trójnawowego korpusu w układzie bazylikowym z nawą główną krytą żelbetowym stropem żebrowym oraz z pierwotnego, przedwojennego założenia – jednonawowej hali zakończonej trójbocznym prezbiterium. Obecna fasada, nawiązująca do przedwojennej posiada również szczytowe, urozmaicone płycinami zamknięcie oraz trójosiowy układ rozdzielonego filarami wejścia głównego. Od strony połd. do zasadniczej bryły kościoła przylega niska, prostopadła usytuowana względem powojenna nawa boczna, poprzedzona od strony dziedzińca podcieniem.

Fot. 8. Kościół p.w. św. Krzysztofa (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Wille i domy w stylu modernistycznym o zwartej, prostej formie stanowią bogatą grupę występującą w Podkowie Leśnej. Należą do nich m.in.:

- dom przy ul. Sienkiewicza 14 z charakterystycznym światłocieniowym kształtem bryły, zaokrąglonymi narożnikami i niewielkimi okrągłymi oknami;
- willa "Anna Maria" przy ul. Cichej 31,
- willa "Sosenka" przy ul. Dębowej 3;
- willa "Laleńka" przy ul. Lotniczej 6;
- willa przy ul. Iwaskiewicza 6 wykonana wg projektu arch. Witolda Mieszkowskiego sporządzonego w 1939 r. dla Wojciecha Buksowicza, właściciela majątku Żółwin;
- willa przy ul. Sosnowej 27 i 29,
- domy jednorodzinne przy ulicach: Akacjowej 17, Cichej 11, Iwaskiewicza 15 oraz 11 Listopada 15.

Fot. 9. 1) Dom, ul. Sienkiewicza 14; 2) Willa „Anna Maria”, ul. Cicha 31; 3) Willa „Sosenka”, ul. Dębowa 3; 4) Willa „Laleńka”, ul. Lotnicza 6; 5) Willa, ul. Sosnowa 27; 6) Willa, ul. Sosnowa 29; 7) Dom, ul. Akacjowa 17; 8) Dom, ul. Iwazkiewicza 15 (fot. Gminna Ewidencja Zabyców).

- Wille o równie zwartej i prostej formie, ale urozmaiczone ciekawym detalem, to m.in.:
- willa przy ul. Bluszczowej 1 z kontrastującym z jasną elewacją ciemnym klinkierem.
  - wille przy ul. Bukowej 19 i 25, mające na fasadzie niewielką mozaikę Matki Boskiej Dzieciątkiem;
  - dom przy ul. Jana Pawła II 8, ozdobiony płaskorzeźbą.

Z

Fot. 10. 1) Willa, ul. Bluszczowa 1; 2) Willa, ul. Bukowa 25; 3) Dom, ul. Akacyjowa 2; 4) Willa „Hel”, ul. Jana Pawła II 24; 5) Willa „Stokrotka”, ul. Jaworowa 7; 6) Dom, ul. Krasińskiego 21; 7) Willa, ul. Sienkiewicza 26; 8) Willa, ul. Szczygła 17; 9) Willa, ul. Szpaków 18; 10) Willa „Anna”, ul. Jelenia 5 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

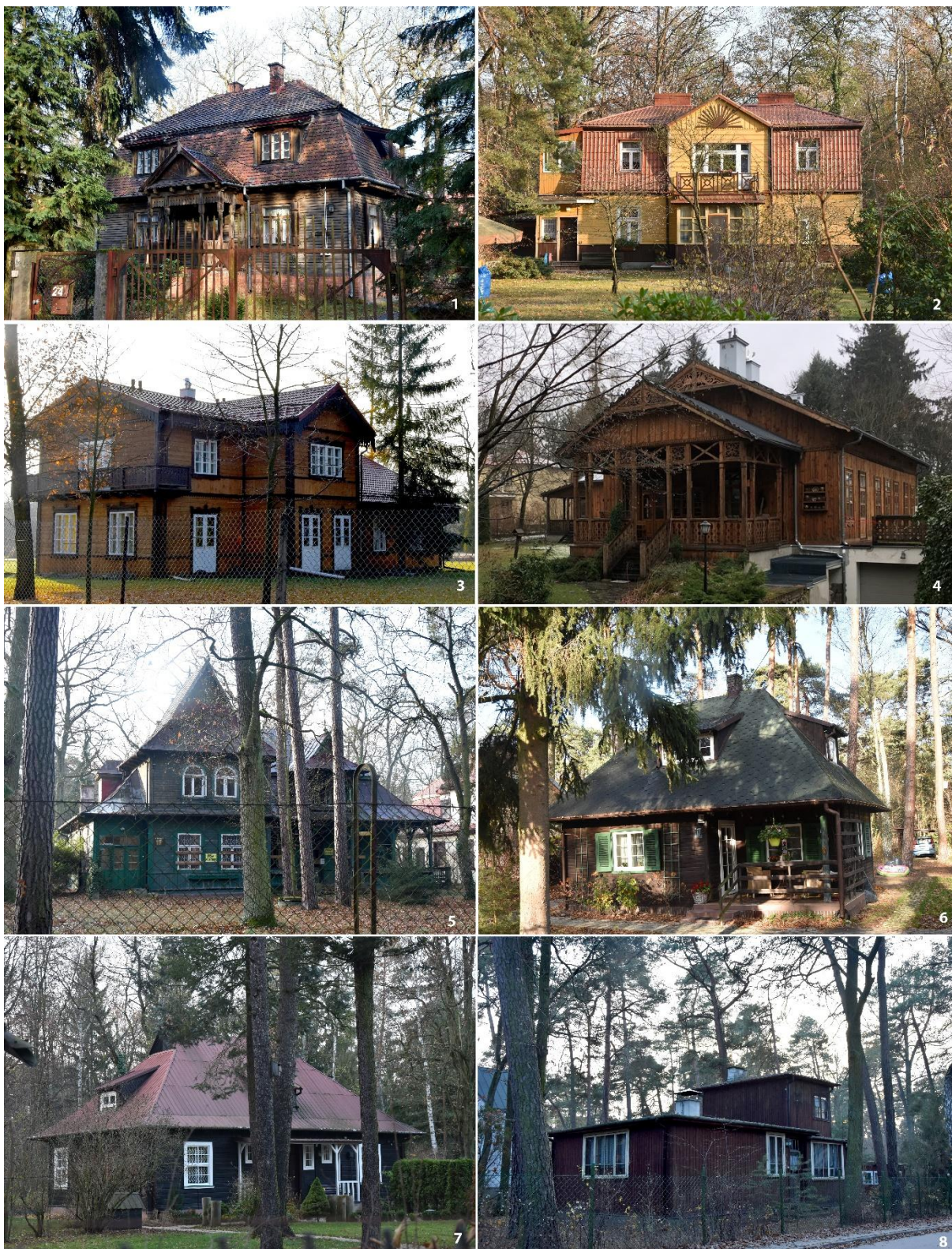
Skomplikowaną formę modernistyczną posiadają natomiast:

- murowany budynek przy ul. Akacyjowej 2 o silnie rozczłonkowanej bryle z półokrągłym aneksem;
- willa "Hel" przy ul. Jana Pawła 29 z głównym wejściem zamkniętym w portyk poprzedzający półkolisty ryzalit i przykrytym półkolistym tarasem;
- willa "Stokrotka" przy ul. Jaworowej 7 z asymetrycznie rozczłonkowanymi bryłami;
- dom przy ul. Krasińskiego 21;
- dom przy ul. Modrzewiowej 33;
- willa przy ul. Sienkiewicza 26 z asymetrycznym kształtem elewacji i kompozycji bryły o zróżnicowanej wysokości i kształcie;
- willa przy ul. Sosnowej 11;
- willa przy ul. Szczygłej 17;
- willa przy ul. Szpaków 18 o zróżnicowanej wysokości drugiej kondygnacji;
- willa przy ul. Wróblej 4 z przenikającymi się kubicznymi segmentami;
- willa przy ul. Wschodniej 15 z uskokowo cofniętym tarasem.
- willa "Anna" przy ul. Jeleniej 5, wykonana w mieszanej konstrukcji o murowanym parterze i drewnianym poddaszu, wzniesiona w 1936 r. dla panny Płodkowskiej, żony właściciela kopalni węgla na Śląsku. Zróżnicowaną bryłę tworzą spiętrzone aneksy, balkony i ganki nawiązujące do architektury tradycyjnej, a wieńczy drewniana wieżyczka zdobiona witrażowymi oknami.

Architektura drewniana

Wśród drewnianego budownictwa Podkopy Leśnej uwagę zwraca m.in.:

- willa "Domek w Lesie" przy ul. Dębowej 5 projektu artysty rzeźbiarza Zenona Żnińskiego, posiadająca dach ze szczytem wypełnionym deskowaniem tworzącym motyw wschodzącego słońca, a przed budynkiem snycerska brama główna;
  - willa przy ul. Storczyków 24;
  - dom przy ul. Żeromskiego 6;
  - dom przy ul. Jana Pawła II 44, wzniesiony na planie litery T, z balustradami balkonów, gzymsami międzykondygnacyjnymi i okapami.
  - willa "Aida" przy ulicy Iwaszkiewicza 7, z końca XIX w., wzniesiony dla Stanisława Lilpopa;
  - pensjonat "Jókawa" przy ul. Parkowej 19, nawiązuje do architektury zakopiańskiej, poprzez wysokie dachy, facjatkę, podcienie i dekorację snycerską szczytów.
- Pozostałe budynki drewniane występujące na terenie Miasta Podkowa Leśna to:
- dom przy ul. Jeleniej 6 i 10 (wg projektu Aleksandra Więckowskiego);
  - dom przy ul. Brzozowej 18;
  - dom przy ul. Cichej 6/8 i 13 (pozostałość dawnego folwarku Klementynów);
  - dom przy ul. Kwiatowej 31;
  - dom przy ul. Lilpopa 7 (przewieziony przed II wojną światową ze wschodu Polski);
  - dom przy ul. Sosnowej 1 i 39 (bajkopisarza Benedykta Hertza);
  - dom przy ul. Modrzewiowej 7 (malarza Stanisława de Turbia-Kryształowicza);
  - willa "Hanka" przy ul. Wiewiórek 25,
  - dom przy ul. Żeromskiego 11;
  - modrzewiowy dom przy ul. Jeleniej 38/38A.

Fot. 11. 1) Willa Bertonięgo, ul. Storczyków 24; 2) Dom, ul. Żeromskiego 6; 3) Dom, ul. Jana Pawła II 44; 4) Willa „Aida”, ul. Iwaskiewicza 7; 5) Willa „Jakówka”, ul. Parkowa 19; 6) Dom, ul. Jelenia 10; 7) Dom, ul. Cicha 6/8; 8) Dom, ul. Modrzewiowa 7 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

ZABYTKOWA ZIELEŃ

Park krajobrazowy przy willi Jarosława Iwaszkiewicza w Stawisku. Stawisko obejmuje obecnie obszar o powierzchni około 17,5 ha. To posiadłość podarowana Annie przez jej ojca, Stanisława Wilhelma Lilpopa, w dniu jej ślubu z Jarosławem Iwaszkiewiczem w 1922 r. Stawisko było nie tylko domem Iwaszkiewiczów, ale również ważnym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem spotkań artystów, zwłaszcza literatów i muzyków. Od początku Stawisko miało charakter majątku ziemskiego, a istotną częścią było gospodarstwo rolne. Park był skromny, posiadał cechy naturalnego. W latach 60-tych XX w. Stawisko podzieliła droga Warszawa – Skierniewice. Natomiast po śmierci Iwaszkiewiczów, na mocy testamentu, park wraz z domem stał się własnością Ministerstwa Kultury z przeznaczeniem na muzeum, którą to funkcję posiadłość pełni do dziś.

Stawiskiem zawsze kierował zarządca, a sam Iwaszkiewicz traktował ogrodnictwo jako hobby. Wokół domu zawsze było dużo kwiatów, jednorocznych i wieloletnich, klombów z róż, bzu i jaśminów. W sąsiedztwie domu rosły wciąż posadzone przed laty brzozy i topole. Zagospodarowanie pozostałych części parku pozostawiane było naturze. Niegdyś występowało bogactwo gatunków, niemniej z powodu osuszania gruntów i obniżania się wód gruntowych, flora i fauna ubożeje. Po wojnie gospodarstwo wraz z ogrodem i parkiem podupadało, kwiaty zniknęły, a ścieżki zarastały.

Fot. 12. Mapa z zaznaczoną granicą parku wpisanego do rejestru zabytków oraz widok na park (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Park przy dawnym Kasynie, ob. leśny park miejski. Park Miejski zajmuje powierzchnię około 14 ha. Powstał w latach 20-tych XX w. Zaprojektowany został jako park publiczny przez ogrodnika-architekta Leona Danielewicza. Idealnie wpisuje się w naturalne ukształtowanie terenu. Jego układ przestrzenny został dopasowany do istniejących warunków. Głównym elementem parku jest staw na ciek wodnym płynącym z Żółwina. Wydmę wokół niegdyśszego stawu zaadaptowano wówczas na tor saneczkowy z wysoką drewnianą wieżą. W parku znajdowały się też korty tenisowe. Wytyczone są trasy ścieżek spacerowych.

Przed wojną park tętnił życiem. Był miejscem gier i zabaw. Obszar był ogrodzony i oświetlony. W znajdującym się na terenie parku kasynie rozrywki stanowił hazard, ale także eleganckie bale. Na skutek braku konserwacji park wraz z urządzeniami niszczał. Najbliższe otoczenie w latach

70-tych. zaprojektowała architekt krajobrazu Alicja Lipińska. Utrzymano leśny charakter, jedynie miejscami wprowadzając roślinność – ale rodzimą. W kolejnych latach uzupełniano roślinność. Urządzono plac zabaw.

Park Miejski położony jest na gruntach leśnych, jego teren porasta las sosnowo-dębowy wraz ze świerkiem i brzozą. W podszycie występuje trzmielina, leszczyna i klony. Bogate runo tworzą konwalie, zawilce, wrzosey i czarne jagody oraz grzyby.

Fot. 13. Mapa z zaznaczoną granicą parku wpisanego do rejestru zabytków oraz widok na park (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Aleja lipowa przy ul. Jana Pawła II, na odcinku od ul. Akacjowej do ul. Lilpopa. Aleja składa się z 44 drzew: po stronie wschodniej 18, po zachodniej 26, w tym 4 zasadzone po 1945 r. Na obecny drzewostan składają się drzewa o wysokości od ok. 2 do ok. 30 m, w 3 grupach wiekowych: sadzone przed 1925 r., z lat 1925-1939 oraz uzupełnione po 1945 r. Drzewa są zróżnicowane wiekowo, co świadczy o prowadzeniu okresowych uzupełnień i jest typowe dla historycznych terenach zieleni. Nasadzenia drzew alejowych usytuowane zostały na odcinku ok. 260 m wzdłuż obecnej ul. Jana Pawła II, od skrzyżowania z ul. Akacjową i od skrzyżowania z ul. Lilpopa. Po obu stronach alei znajdują się wydzielone działki z zabudową mieszkaniową i usługową.

Aleja lipowa przy ul. Lipowej. Aleja składa się ze 193 drzew. Gatunkiem dominującym są lipy drobnolistne, uzupełnieniem są nieliczne lipy szerokolistne. Na obecny drzewostan składają się drzewa sadzone przed 1925 r., z lat 1925-1939 oraz uzupełniane po 1945 r. Drzewa są zróżnicowane wiekowo. Nasadzenia usytuowane zostały na odcinku ok. 500 m, wzdłuż obecnej ul. Lipowej, od skrzyżowania z ul. Jana Pawła II do skrzyżowania z ul. Topolową i Bukową.

Fot. 14. Widok na aleję oraz mapa z lokalizacją obiektu (załącznik graficzny do decyzji MWKZ 79/2025 z dnia 24.07.2025 r.) (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 15. Widok na aleję oraz mapa z lokalizacją obiektu (załącznik graficzny do decyzji MWKZ 101/2024 z dnia 31.12.2024 r.) (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

CMENTARZE

Cmentarz komunalny, ul. Ogrodowa. Cmentarz powstał jesienią 1944 r. na gruncie podarowanym społeczności podkowińskiej przez Annę Iwaszkiewiczową, właścicielkę terenu. Wśród pierwszych pochowanych znaleźli się trzej żołnierze z węgierskiego oddziału stacjonującego w Podkowie Leśnej, rozstrzelani przez Niemców 5 września 1944 r. za udzielaną pomoc powstańcom. Jednymi z pierwszych pogrzebanych byli również uczestnicy Powstania Warszawskiego, którzy zmarli w podkowińskich szpitalach powstańczych w okresie od sierpnia do grudnia 1944 r. Dokładna ich liczba nie jest znana, w imiennych i bezimiennych grobach w północnej części cmentarza spoczywa łącznie kilkadziesiąt bardzo młodych kobiet i mężczyzn. Pośrodku stoi płyta z okolicznościowym napisem: „Zmarłym Warszawiakom z Powstania Warszawskiego 1944”. Po wyzwoleniu dokonano ekshumacji kilku osób zamordowanych na terenie Podkowy Leśnej, głównie w Lesie Młochowskim. Był wśród nich por. Henryk Walicki „Twardy”, dowódca kompanii AK Brzezinka, rozstrzelany przez grodzkie gestapo, porzucony w okolicach Karolina i tam pogrzebany. Pochowano go z honorami na podkowińskim cmentarzu naprzeciw żołnierzom węgierskim.

W 2008 r. na cmentarzu spoczął gen. Antoni Heda „Szary”, sławny świętokrzyski partyzant, wieloletni więzień PRL i polityczny opozycjonista. Ponadto na cmentarzu żegnano m.in. pierwszego proboszcza księdza Franciszka Barańskiego, Jadwigę Śliwińską - matkę Anny Iwaszkiewiczowej, Wincentego Ptaka - ochotnika wojny 1920 i żołnierza Andersa, ks. Leona Kantorskiego, długoletniego proboszcza parafii św. Krzysztofa, zasłużonego dla podkowińskiej społeczności, organizatora działań opozycyjnych w latach stanu wojennego.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

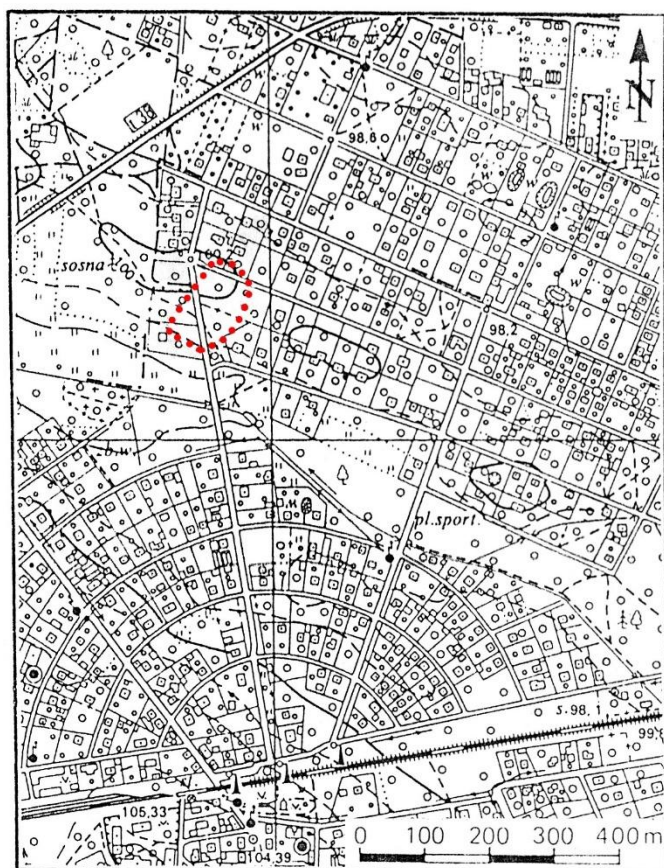
Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

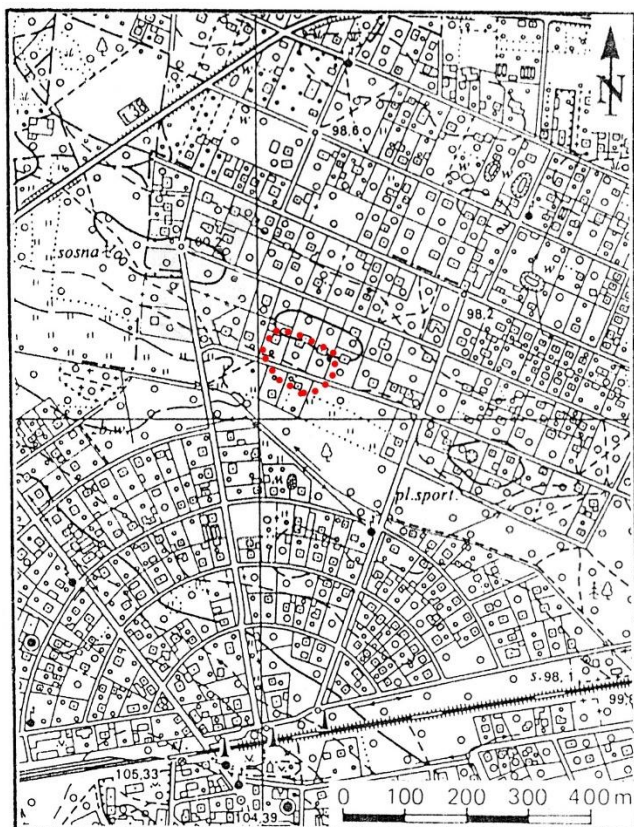
W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony

zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

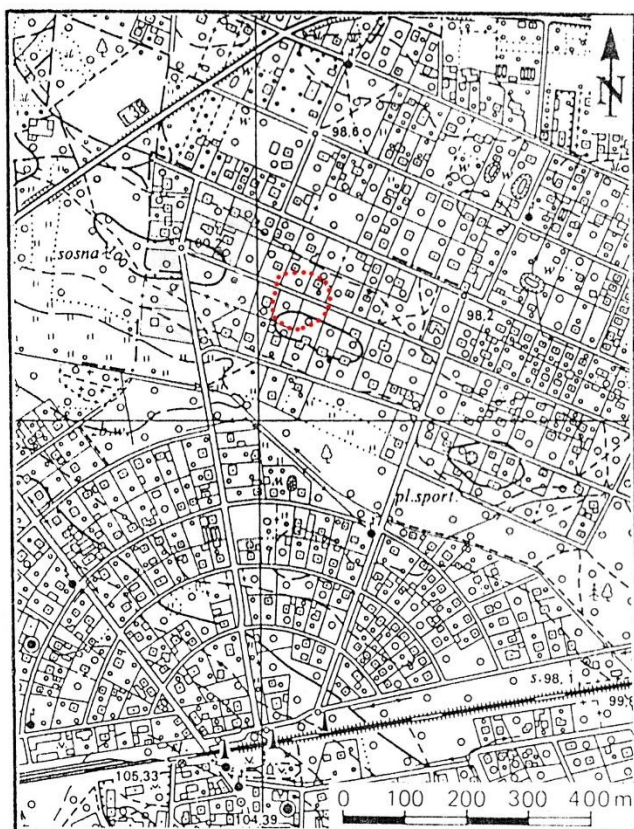
Obszar Miasta Podkowa Leśna znajduje się na 4 obszarach AZP: 58-63, 58-64, 59-63 i 59-64. W ewidencji zabytków znajduje się 5 stanowisk archeologicznych. Stanowiska archeologiczne nr 1 (AZP 59-63/12), 2 (AZP 59-63/13) i 3 (AZP: 59-63/14) datowane są na późny lateński - okres rzymski (kultura przeworska) i położone są w okolicy ul. Głównej, Borsuczej i Samiej. Na ich powierzchni pozyskano żużle. Prawdopodobnie stanowiska te łączą się ze sobą, ich funkcja określona jest jako miejsce produkcji żelaza. Stanowisko archeologiczne nr 4 (AZP: 59-63/26) położone jest przy ul. Miejskiej, datowane na schyłek epoki brązu/halsztat (kultura łużycka) i określone jako cmentarzysko (w 1982 r. podczas prac budowlanych odkryto grób popielnicowy). Natomiast stanowisko nr 5 (AZP: 59-63/34) datowane na paleolit jest stanowiskiem archiwalnym (brak bliższej lokalizacji).

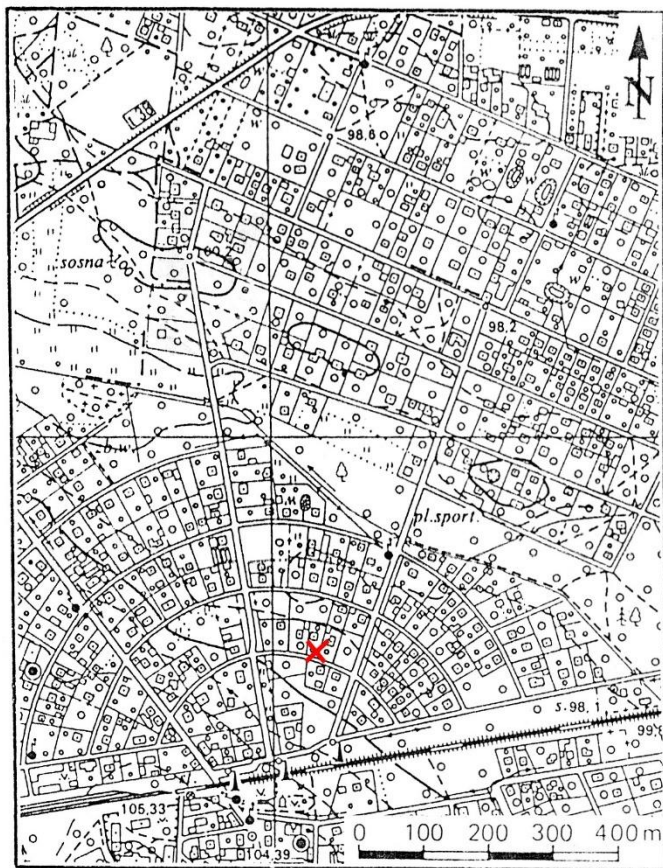
Ryc. 4. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 1 (AZP 59-63/12) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 5. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 2 (AZP 59-63/13) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 6. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 3 (AZP 59-63/14) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 7. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 4 (AZP 59-63/26) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Spis stanowisk archeologicznych z terenu Miasta Podkowa Leśna przedstawia Aneks nr 2 na końcu opracowania.

5.2.5 Zabytki ruchome

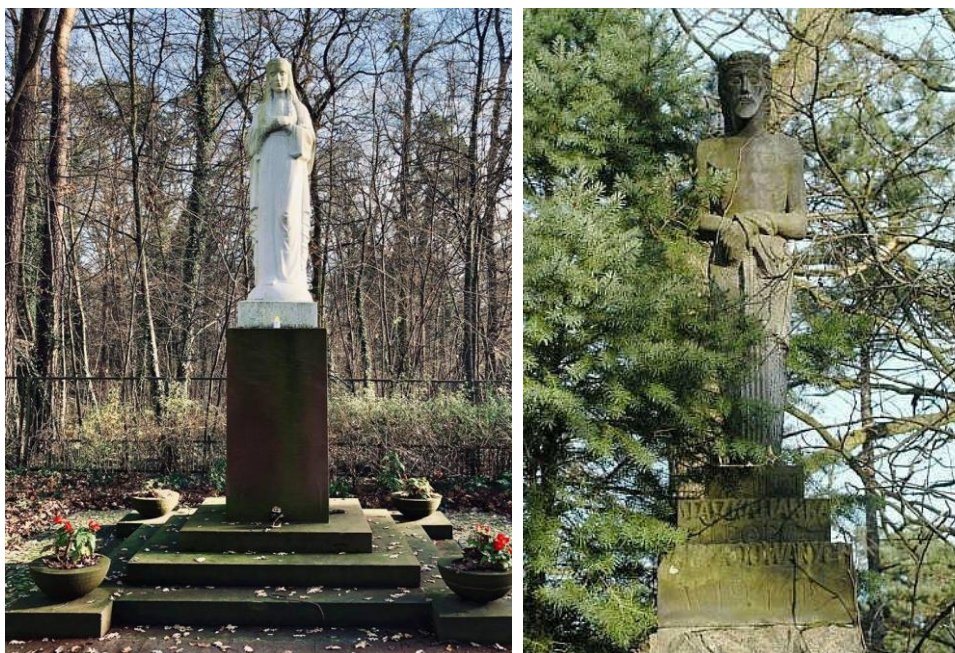
Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Miasta Podkowa Leśna znajdują się pomniki, krzyże przydrożne, miejsca pamięci oraz mogiły wojenne znajdujące się pod ochroną, m.in.:

- ✓ Figura Matki Boskiej u zbiegu ulic Parkowej i Bluszczowej (Skwer ks. Bronisława Kolasińskiego). Upamiętniająca założenie Miasta Ogrodu Podkowa Leśna. Autor: Aurelia Jaworska. Wzniesiona w 1925 r. w miejscu wmurowania kamienia węgielnego miasta.

- ✓ Kapliczka Chrystusa Ecce Homo. Usytuowana przy skrzyżowaniu ul. Bażantów i Zachodniej. Wzniesiona ku pamięci Staszka i Janka Lilpopów zamordowanych przez Niemców w 1942 r.
- ✓ Pomnik u zbiegu ulic Lipowej i Bukowej.
- ✓ Krzyż u zbiegu ulic Modrzewiowej i Wschodniej.
- ✓ Płyty na terenie parku - 129ZP.
- ✓ Kalwaria Polska na terenie kościoła - 131UW.
- ✓ Kwatery na cmentarzu – 61ZC.
- ✓ Mogiły wojenne w Lesie Młochowskim.

Fot. 16. Kapliczka z figurą Maryi Panny; Kapliczka Chrystusa Ecce Homo (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Podkowa Leśna funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 26-28).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

5.3.1.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Tabela 2. Zabytki nieruchome na terenie Miasta Podkowa Leśna wpisane do rejestru zabytków⁴.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr rej. zabytków	Data wpisu
1.	Podkowa Leśna	ul. 11 Listopada 1/3	Budynek gospodarczy z zespołu willowego	A-1489	10.06.1991
2.	Podkowa Leśna	ul. 11 Listopada 1/3	Willa "Renata" (wraz z działką i zielenią)	A-1489	10.06.1991
3.	Podkowa Leśna	ul. Bażantów 8	Dom rodzinny Kończykowskich wraz z budynkiem gospodarczym i terenem posesji	A-1402	12.12.2017
4.	Podkowa Leśna	ul. Bukowa 26 (d. Waryńskiego)	Willa wraz z terenem	A-1353	16.06.1988 r.
5.	Podkowa Leśna	ul. Iwazkiewicza 7 (d. Pocztowa)	Willa "Aida" (wraz z terenem posesji)	A-979	07.07.2010 r.
6.	Podkowa Leśna	ul. Jana Pawła II 29	Willa „Hel” wraz z terenem	A-1644	01.07.2021 r.
7.	Podkowa Leśna	ul. Lilpopa 16 (ob. 18)	Budynek d. kasyna	A-1182	29.06.1981 r.
8.	Podkowa Leśna	ul. Lilpopa 16 (ob. 18)	Park przy dawnym Kasynie	A-1182	29.06.1981 r.
9.	Podkowa Leśna	ul. Lipowa 11	Willa (wraz z działką i zielenią)	A-1446	20.11.1990 r.
10.	Podkowa Leśna	ul. Lipowa 15	Willa "Krywojta" (wraz z działką i zielenią)	A-1440	27.08.1990 r.
11.	Podkowa Leśna	ul. Parkowa 19	Willa "Jókawa" (Pensjonat "Jókawa")	A-1552	19.12.2018 r.
12.	Podkowa Leśna	ul. Słowackiego 5	Ogród z fontanną z zespołu willowo-ogrodowego	A-937	11.08.1999 r.
13.	Podkowa Leśna	ul. Słowackiego 5	Willa z zespołu willowo-ogrodowego	A-937	11.08.1999 r.

⁴<https://mwkz.pl/zabytki/rejestr-i-ewidencja-zabytkow>

14.	Podkowa Leśna	ul. Słowackiego 5	Zespół willowo-ogrodowy obejmujący: willę wraz z ogrodem i fontanną	A-937	11.08.1999 r.
15.	Podkowa Leśna	ul. Storczyków 24	Willa wraz z terenem	A-1731	13.09.2022 r.
16.	Podkowa Leśna		Układ urbanistyczny	A-1194	22.10.1981
17.	Podkowa Leśna (d. Stawisko)	Gołębia 1 A (d. 1)	Park krajobrazowy przy willi J. Iwaszkiewicza	A-1218	12.01.1983 r.
18.	Podkowa Leśna (d. Stawisko)	Gołębia 1 A (d. 1)	Willa (d. Jarosława Iwaszkiewicza)	A-1108/764	22.02.1967 r.
19.	Podkowa Leśna	ul. Parkowa 21	Pensjonat "Przedwiośnie" wraz z terenem	A-1781	05.12.2023 r.
20.	Podkowa Leśna	ul. Lipowa	Aleja lipowa – drzewostan wraz z terenem	A-1897	31.12.2024 r.
21.	Podkowa Leśna	ul. Jana Pawła II (na odcinku od ul. Akacjowej do ul. Lilpopa)	Aleja lipowa – drzewostan wraz z terenem	A-1898	24.07.2025 r.

5.3.1.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Tabela 3. Zabytki ruchome na terenie Miasta Podkowa Leśna wpisane do rejestru zabytków.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr rej. zabytków	Data wpisu
1.	Podkowa Leśna	skrzyżowanie ul. Bażantów i Zachodniej	Kapliczka Chrystusa Ecce Homo	B-608	01.04.2022 r.
2.	Podkowa Leśna	skrzyżowanie ul. Bluszczowej i Parkowej	Kapliczka przydrożna z figurą Maryi Panny	B-693	09.05.2023 r.

5.3.1.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta Podkowa Leśna nie występują stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Podkowa Leśna została przyjęta zarządzeniem Nr 81/2025 Burmistrza Miasta Podkowa Leśna z dnia 3 listopada 2025 r.

Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych i archeologicznych. Ewidencja zabytków liczy łącznie 162 kart obiektów zabytkowych, w tym: 157 zabytków nieruchomych i 5 stanowisk archeologicznych.

Spis Zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych z terenu Miasta Podkowa Leśna przedstawia Aneks nr 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie Miasta Podkowa Leśna zajmuje się:

- Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku⁵. Muzeum usytuowane jest przy ul. Gołębiej 1 w Podkowie Leśnej. Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie nazwali Stawiskiem posiadłość darowaną Annie przez ojca, Stanisława Wilhelma Lilpopa, w dniu jej ślubu (1922 r.), gdzie w 1928 r. został zbudowany dom. Powstanie Domu Iwaszkiewiczów łączyło się w czasie z początkami Podkowy Leśnej. Stawisko od początku było nie tylko domem Iwaszkiewiczów, ale także ważnym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem spotkań wielu artystów, zwłaszcza literatów i muzyków. Po śmierci Anny (23 XII 1979) i Jarosława Iwaszkiewiczów (2 III 1980) dom, zgodnie z wolą pisarza wyrażoną w testamentie, stał się własnością państwa i przeznaczony został na Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów. Wnętrze Stawiska zachowało swój pierwotny charakter zamożnego domu polskiego ze zbiorami XIX i XX-wiecznego malarstwa i innych dzieł sztuki, z meblami, sprzętami oraz przedmiotami tzw. codziennego użytku. W nienaruszonym stanie znajduje się gabinet pisarza, biblioteka, sypialnia, pokój gościnny, hall wejściowy i klatka schodowa.
- Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich⁶. Rozpoczęło działalność w 2008 r. w odrestaurowanym Pałacyku Kasynie (ul. Lilpopa 18). W 2009 r. nastąpiło połączenie z Miejskim Ośrodkiem Kultury i powstała nowa samorządowa placówka kultury. W ofercie Centrum znajdują się propozycje zajęć stałych dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Poza zajęciami

⁵ <https://stawisko.pl/>

⁶ <https://www.ckiopodkowa.pl/>

stałymi w Centrum odbywają się koncerty, wystawy, działa kino weekendowe, kluby filmowe, imprezy dla dzieci i młodzieży, projekty edukacyjne.

- Miejska Biblioteka Publiczna im. Poli Gojawiczyńskiej.

Popularyzowaniem historii regionu zajmują się stowarzyszenia:

- Koło Towarzystwa Opieki nad Zabytkami w Podkowie Leśnej. Zostało reaktywowane 22 października 2006 r. w 25 rocznicę wpisania m. Podkowa Leśna do rejestru zabytków. Cele statutowe organizacji:
  - ✓ pobudzanie inicjatywy społecznej w kierunku organizowania akcji ochrony zabytków i krzewienia wiedzy o zabytkach na swoim terenie,
  - ✓ współdziałanie z organami ochrony zabytków na rzecz ochrony dóbr kultury oraz zgłaszanie wniosków w sprawie wpisywania obiektów godnych ochrony do rejestru zabytków,
  - ✓ współpraca z miejscowymi władzami i samorządem terytorialnym w zakresie właściwego zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych oraz interweniowania w wypadku ich zagrożenia, w tym udział w postępowaniach administracyjnych na prawach strony,
  - ✓ wykonywanie funkcji społecznego opiekuna zabytków zgodnie z obowiązującymi przepisami,
  - ✓ zapobieganie wszelkimi sposobami niszczeniu zabytków na terenie swego działania oraz podejmowanie – w miarę możliwości – prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych pod nadzorem administracji państwowej i samorządowej służby konserwatorskiej
  - ✓ organizowanie odczytów, wystaw, wydawanie publikacji popularyzujących działalność Towarzystwa i ochronę dóbr kultury,
  - ✓ współpraca z instytucjami naukowymi, muzeami, bibliotekami i archiwami oraz środkami masowej informacji,
  - ✓ współpraca ze stowarzyszeniami regionalnymi, organizacjami młodzieżowymi, turystycznymi, zawodowymi i politycznymi na rzecz ochrony zabytków,
  - ✓ współpraca z odpowiednimi instytucjami i stowarzyszeniami zagranicznymi w porozumieniu z Zarządem Głównym Towarzystwa.
- Stowarzyszenie Ogród Sztuk i Nauk. Powstało ono w 1994 r. przy Muzeum Iwaszkiewiczów w Stawisku. Skupia zarówno twórców kultury, związanych z regionem pld. - zach. Mazowsza – artystów, teoretyków sztuki, przedstawicieli różnych dziedzin nauki, jak i osoby nie mające zawodowych związków z kulturą, ale pragnące w niej aktywnie uczestniczyć. Podstawowy cel działalności to popularyzacja różnorodnych dziedzin sztuki i nauki poprzez organizowanie koncertów, wieczorów literackich i teatralnych, wystaw plastycznych, wykładów popularno-naukowych, sympozjów.
- Towarzystwo Przyjaciół Miasta-Ogrodu Podkowa Leśna. Zarejestrowane zostało 4 marca 1930 r. jako Towarzystwo Miłośników Miasta Ogrodu Podkowa Leśna. Misją Towarzystwa Przyjaciół Miasta Ogrodu Podkowa Leśna jest kultywowanie, dokumentowanie i ochrona założeń urbanistycznych i społecznych przyświecających twórcom miasta ogrodu oraz upowszechnianie wśród obywateli takich wartości i potrzeb, jak: poszanowanie wolności, demokracji i ładu prawnego, zachowanie harmonii przyrody z wymogami modernizacji, także propagowanie zaangażowania obywatelskiego i współpracy sąsiedzkiej, pielęgnowanie dziedzictwa historycznego i rozwijanie patriotyzmu lokalnego wynikających z „mitu założycielskiego” Podkowie Leśnej.
- "Pośrodku Żywota - Towarzystwo Pieśni Dawnej". Celem Towarzystwa jest działalność społeczno-kulturalna, m.in.:
  - ✓ popularyzowanie w kraju i za granicą dawnej i tradycyjnej muzyki polskiej, w ramach działań na rzecz podtrzymywania tradycji, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości kulturowej,
  - ✓ popularyzowanie w Polsce dawnej muzyki i kultury innych krajów, w ramach działań na rzecz integracji europejskiej, rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami,

- ✓ docieranie z żywymi wykonaniami muzyki dawnej oraz wiedzą o kulturze dawnych wieków do młodzieży, w ramach działalności oświatowej i wychowawczej,
- ✓ docieranie z żywymi wykonaniami muzyki dawnej do społeczności lokalnych w małych miastach i wsiach, do grup w szczególnie trudnej sytuacji życiowej lub materialnej oraz do osób niepełnosprawnych, w ramach działań na rzecz wyrównywania szans na dostęp do żywej kultury tych społeczności, grup i osób,
- ✓ wspieranie idei aktywnego uczestnictwa społeczeństwa w kulturze, a w szczególności wspieranie ruchu amatorskiego wykonawstwa muzyki dawnej.
- Stowarzyszenie Ułanów Grochowskich im. gen. Józefa Dwernickiego. Stowarzyszenie założone w 2003 r., którego podstawowym celem jest rekonstrukcja historyczna Kawalerii Polskiej 1939 r.
- Stowarzyszenie "Związek Podkowiec". Cele Stowarzyszenia to m.in.:
  - ✓ propagowanie idei samorządności w życiu społecznym i gospodarczym,
  - ✓ dbanie o zachowanie tożsamości historycznej i kulturowej Podkowy Leśnej,
  - ✓ inicjowanie i wspieranie działalności kulturalnej i edukacyjnej.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Miasta Podkowa Leśna w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 4. Analiza SWOT Miasta Podkowa Leśna.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Miasto posiada zachowany, unikatowy układ urbanistyczny miasta-ogrodu wpisany do rejestru zabytków. • Występujące obiekty wpisane do rejestru zabytków (ochrona konserwatorska poszczególnych obiektów pozwala na ich zachowanie). • W granicach miasta znajdują się liczne obiekty zabytkowe o wartości historycznej i architektonicznej (m.in. Pałacyk Kasyno, Dom Iwaszkiewiczów w Stawisku, kościół p.w. św. Krzysztofa, wille modernistyczne i dworkowe z lat 20., 30. i 40. XX w.) oraz obiekty architektury współczesnej (po 1945 r.), które stanowią element ciągłości rozwoju kulturowego miasta. • Zabytkowe układy zieleni komponowanej: aleje, parki, ogrody. • Występujące obiekty i miejsca pamięci związane z wydarzeniami historycznymi, które współtworzą tożsamość lokalnej społeczności (np. dotyczące pomocy Powstaniu Warszawskiemu 1944, czasów ruchu Solidarność i stanu wojennego). • Bliskie sąsiedztwo Warszawy. • Dogodne połączenie kolejowe i samochodowe ze stolicą. • Leśny charakter krajobrazu miasta. • Istniejący System Informacji Przestrzennej miasta (https://podkowalesna.e-mapa.net/). • Uchwalone MPZP dla terenu miasta. • Występowanie licznych form ochrony przyrody na terenie miasta (Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu, 3 rezerваты przyrody, liczne pomniki przyrody). • Szlaki turystyczne (piesze, rowerowe i konne):   <ul style="list-style-type: none"> - czerwony: z północy, od strony Rokitna i Brwinowa ulicami Podkowy Leśnej przez Las Młochowski do leśniczówki „Na Dębaku”; jest to fragment Podwarszawskiego Szlaku Okrężnego, - niebieski, im. J. Iwaszkiewicza: od stacji PKP Brwinów, przez Stawiska, do Podkowy Leśnej Wschodniej, a dalej przez Las Młochowski do Karolina, Nadarzyna i Komorowa, - zielony: przez lasy otaczające Podkowę, przez rezerwat im. Bolesława Hryniewieckiego, do leśniczówki „Na Dębaku”, a dalej do uroczyska Zosin i stacji WKD w Otrębusach, - Żółty: od stacji WKD Podkowa Leśna do rezerwatu im. Bolesława Hryniewieckiego, a dalej przez las do przystanku WKD w Otrębusach.   • Działające stowarzyszenia, m.in.: <i>Towarzystwo opieki nad Zabytkami</i>, <i>Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogrodu Podkowa Leśna</i>, <i>"Pośrodku Żywota - Towarzystwo Pieśni Dawnej"</i>. • Cykliczne imprezy kulturalne, m.in.: obchody <i>Europejskich Dni Dziedzictwa</i>, <i>Festiwal Otwarte Ogrody</i>.
SŁABE STRONY

- Silna konkurencja na rynku turystyki w regionie, w szczególności wynikająca z bliskości Warszawy.
- Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich.
- Kosztowne utrzymanie obiektów.
- Słabo oznakowane centrum miasta (z nielicznymi wyjątkami, brak plansz z planami miasta i inną informacją kierunkową oraz turystyczno-historyczną).

SZANSE

- Utrzymanie i wzmocnienie ochrony prawnej układu urbanistycznego miasta-ogrodu jako podstawowego elementu tożsamości Podkowy Leśnej.
- Opracowanie i konsekwentne wdrażanie wytycznych konserwatorskich dotyczących modernizacji, rozbudowy i nowych inwestycji, tak aby zachować integralność i kompozycję historycznego układu przestrzennego.
- Rewitalizacja i adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji (kulturalnych, edukacyjnych, społecznych), z zachowaniem ich wartości historycznych i estetycznych.
- Systematyczna ochrona i pielęgnacja zieleni historycznej - alei, parków i ogrodów towarzyszących zabudowie, traktowanych jako równorzędny element dziedzictwa kulturowego.
- Dokumentowanie i promowanie przykładów dóbr kultury współczesnej (architektury powojennej, obiektów użyteczności publicznej, elementów sztuki w przestrzeni), a w uzasadnionych przypadkach obejmowanie ich ochroną planistyczną.
- Wprowadzanie do polityki przestrzennej zasady, że nowe inwestycje muszą być spójne krajobrazowo i estetycznie z charakterem miasta-ogrodu, unikając rozwiązań obniżających wartość kulturową przestrzeni.
- Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie.
- Miasto posiada duże możliwości rozwoju turystyki z uwagi na liczne zabytki architektoniczne i urbanistyczne oraz atuty przyrodnicze.
- Możliwość pozyskania środków z funduszy Unii Europejskiej oraz innych mechanizmów zewnętrznych.
- Pozytywne tendencje w sferze społecznej dotyczące akceptacji ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Wzrost wartości zabytku i tradycji lokalnych jako produktu turystycznego.
- Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych.
- Szeroka promocja walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego miasta.

ZAGROŻENIA

- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Wydawanie zezwoleń na nową zabudowę mieszkaniową i użytkową rozbieżną ze stylistyką historyczną regionu.
- Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.
- Ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe,
- Trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli.

- Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do historycznego charakteru gminy.
- Samowolne działania na zabytkach.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2026-2029 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłoby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPONZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Gminę w ostatnich latach zostało zaprezentowane w rozdziale 11 - *Realizacja i finansowanie przez gminie zadań z zakresu ochrony zabytków*.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań oraz zadania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna na lata 2026-2029.

PRIORYTET 1

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

Kierunek działania 1.1. Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego

Zadania:

- 1.1.1 Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie zabytków oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają pozwolenia Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków.
- 1.1.2 Kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.
  - ✓ Sporządzenie Planu ogólnego gminy w związku ze zmianami prawa w zakresie planowania przestrzennego. Ustalenia zawarte w planie ogólnym powinny uwzględniać zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.
  - ✓ W przypadku tworzenia nowych MPZP ochrona zabytków nieruchomych powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu zabytkowego:
    - zabytki wpisane do rejestru zabytków należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła ochrona konserwatorska winna obejmować obiekt zabytkowy i obszar wpisany do rejestru zabytków - działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczenie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mającej na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji,
    - obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Zabytki z GEZ należy chronić in situ,
    - w MPZP powinna być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy, charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu,
  - ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Burmistrza Miasta Podkowa Leśna dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, każdorazowo należy je uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną, o ile uzna je za konieczne,
  - ✓ Stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planów miejscowych, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Miasta, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska

archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na Gminnej Ewidencji Zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Kierunek działania 1.2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, w którym zlokalizowana jest gmina

Zadania:

- 1.2.1. Ochrona układu urbanistycznego miasta-ogrodu poprzez:
  - ✓ utrzymanie wpisu do rejestru zabytków i konsekwentne egzekwowanie zapisów ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
  - ✓ zachowanie kompozycji przestrzennej (siatka ulic, ogrody, starodrzew, powiązania widokowe),
  - ✓ przeciwdziałanie rozdrobnieniu działek i wprowadzaniu zabudowy sprzecznej z historycznym charakterem.

- 1.2.2. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach niebędących własnością gminy:
  - ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne:
    - wykonanie prac remontowych w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku (m.in. wykonanie nowego ogrodzenia posesji, renowacja stolarki okiennej oraz przesuwnych drzwi w pomieszczeniach ekspozycyjnych).
    - utrzymanie Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, w stanie zapewniającym trwałe zachowanie jego wartości.
  - ✓ rewitalizacja i konserwacja zabytkowych budynków i przestrzeni publicznych z zachowaniem walorów i funkcji użytkowych obiektów,
  - ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomościach i ruchomych,
  - ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Mazowieckiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych.

- 1.2.3 Zachowanie i pielęgnacja zieleni miejskiej zgodnie z ideą miasta-ogrodu.

- 1.2.4 Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.

- 1.2.5 Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.

- 1.2.6 Wspieranie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury.

Kierunek działania 1.3. Opieka nad zabytkami archeologicznymi

Zadania:

- 1.4.1 Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.
- 1.4.2 Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.

PRIORYTET II

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej

Kierunek działania 2.1. Ochrona wartości niematerialnych

Zadania:

- 2.1.1 Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.
- 2.1.2 Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych (przysiółków, historycznych nazw ulic itp.), inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
- 2.1.3 Wspieranie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie - tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym).
- 2.1.4 Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność wydawniczą, prowadzenie lekcji muzealnych nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
- 2.1.5 Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- 2.1.6 Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyspiewek, podań i legend związanych z miastem i jego okolicami.

Kierunek działania 2.2. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach

Zadania:

- 2.2.1 Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:
  - ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną,
  - ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami,
- 2.2.2 Udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami na stronie internetowej Gminy, wraz z informacją, jakie ma to znaczenie dla właścicieli owych obiektów i zespołów zabytkowych, do czego są zobowiązani, na co powinni zwracać uwagę.

- 2.2.3 Opracowanie sprawozdania z realizacji zadań GPOnZ (co dwa lata), następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miasta.

Kierunek działania 2.3 Edukacja, promocja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadania:

- 2.3.1 Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną.
- 2.3.2 Kreowanie szlaków edukacyjno-turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy.
- 2.3.3 Wspieranie działań w zakresie popularyzacji akcentującej walory kulturowe i przyrodnicze turystyki pieszej i rowerowej na terenie gminy oraz rozwijanie towarzyszącej im infrastruktury (ścieżki rowerowe, sezonowe wypożyczalnie sprzętu, punkty widokowe, tablice informacyjne itp.).
- 2.3.4 Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych, jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- 2.3.5 Wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
- 2.3.6 Popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znanstwo dziedzictwa kulturowego:
- 2.3.7 Zainicjowanie w szkołach działających na terenie gminy akcji gromadzenia dawnych i współczesnych fotografii dokumentujących przestrzeń kulturową i życie codzienne mieszkańców gminy.
- 2.3.8 Popieranie istniejących jak i stymulowanie wprowadzania nowych (gry i zabawy edukacyjne dla najmłodszych, publikacje nt. dziedzictwa kulturowego adresowane do dzieci, konkursy itd.) form edukacyjnych prowadzonych przez szkoły
- 2.3.9 Opracowanie, a także wspieranie publikacji (broszura, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią gminy, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury.
- 2.3.10 Uczestnictwo Urzędu Miasta w organizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Europejskich Dniach Dziedzictwa - największego w Europie wydarzenia promującego dziedzictwo kulturowe.
- 2.3.11 Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie Gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów.
- 2.3.12 Wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- 2.3.13 Organizowanie szkoleń dla pracowników gminy odpowiadających za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - ✓ wpis do rejestru zabytków,
  - ✓ decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
  - ✓ ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
  - ✓ ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
  - ✓ ustawa Prawo budowlane,
  - ✓ ustawa Prawo ochrony środowiska,
  - ✓ ustawa o ochronie przyrody,
  - ✓ ustawa o gospodarce nieruchomościami,
  - ✓ ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
  - ✓ ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- instrumenty finansowe:
  - ✓ korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
  - ✓ współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).
- instrumenty społeczne:
  - ✓ prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta),
  - ✓ edukacja kulturowa,
  - ✓ pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
  - ✓ współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- instrumenty koordynacji:
  - ✓ realizacja projektów i programów Miasta dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
  - ✓ współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
  - ✓ współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- instrumenty kontrolne:
  - ✓ aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
  - ✓ oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta,
  - ✓ sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
  - ✓ monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
  - ✓ prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Podkowa Leśna będzie monitorowany poprzez analizę stopnia ich realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Miasta, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów Burmistrz sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio Radzie Miasta. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- ✓ bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ✓ ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ✓ ocenę aktywności placówek kulturalnych,
- ✓ ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ✓ wydatki budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- ✓ wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo konserwatorskich przy zabytkach,
- ✓ liczba obiektów poddanych tym pracom,
- ✓ liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- ✓ liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- ✓ liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;

17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Art. 78. 1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3.

5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Województwa Mazowieckiego oraz Powiatu Grodziskiego.

Dotacje udzielane przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i Województwa Mazowieckiego dotyczą tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ww. instytucje mogą w przyszłości dokonać zmiany uchwały dotyczącej finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, tak aby zawierała ona zapisy dotyczące finansowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Natomiast Starostwo Powiatowe w Grodzisku Mazowieckim daje możliwość uzyskania dotacji na obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz na obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

Fundusz Termomodernizacji i Remontów (dotyczy obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków)

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Fundusz Kościelny (dotacje dla zabytkowych obiektów sakralnych)

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

Program „Infrastruktura kultury” (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

Fundusze Europejskie dla Mazowsza

Zarząd Województwa Mazowieckiego, działając na podstawie art. 41 ust. 1 i 2 pkt 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa oraz §7 ust. 1 uchwały nr 15/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego ogłasza nabory w programie „Mazowsze dla zabytków”. Celem programu jest wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków i położonych na terenie Mazowsza.

O dofinansowanie mogą ubiegać się właściciele lub posiadacze zabytków posiadający tytuł prawny, z wyłączeniem jednostek wskazanych w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina.

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całe przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Wydatki Miasta Podkowa Leśna na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w ostatnich latach:

2024 r.⁷

- „Prace konserwatorskie kapliczki przydrożnej z figurą Najświętszej Maryi Panny położonej u zbiegu ulic Parkowej i Bluszczowej w Podkowie Leśnej” w ramach:
  - ✓ dotacji z programu „Mazowsze dla zabytków 2024” umowa nr W/UMWM-UU/UM/KP 8434/2024,
  - ✓ dofinansowania w ramach programu „Ochrona Zabytków” ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego umowa nr 08802/24/DO2-kp.

2023 r.⁸

- Wydatki Miasta Podkowa Leśna w 2023 r. na Kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego - 1 939 538 zł.
- Zadanie pn.: „Fumigacja Willi Jókawa”:
  - ✓ dofinansowanie ze środków Województwa Mazowieckiego umowa nr W/UMWM-UU/UM/KP/6653/2023 w ramach programu „Mazowsze dla zabytków 2023”,
  - ✓ dotacja celowa od Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków umowa nr D/WSK.5124.9.116.2022.
- Działania Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich, m.in.:
  - ✓ XIX Festiwal Otwarte ogrody,
  - ✓ Dzień miasta Podkowa Leśna,
  - ✓ Europejskie Dni Dziedzictwa,
  - ✓ Edukacyjne spaceracje tematyczne w Podkowie Leśnej:
    - z okazji Dnia Kobiet – Śladami niezwykłych kobiet Podkowy Leśnej z rodziny Lilpopów, Regulskich, Iwazkiewiczów i innych,
    - „Tamte piękne czasy!” – spacer po Podkowie Leśnej Wschodniej śladami niezwykłych postaci dwudziestolecia międzywojennego,
    - „Podkowa Ptasia” – spacer po Podkowie Zachodniej śladami artystów, przemysłowców, arystokratów,

⁷ Raport o Stanie Miasta Podkowa Leśna w 2024 r.

⁸ Raport o Stanie Miasta Podkowa Leśna w 2023 r.

- „Mały Londyn i radiostacja” – spacer okupacyjnymi śladami Stefana Korbońskiego i Polskiego Państwa Podziemnego,
- Spacer artystyczny po Podkowie Leśnej – odwiedziny w podkowińskich galeriach sztuki i pracowniach artystów.
- „Wolność krzyżami się mierzy” – spacer po Cmentarzu Podkowińskim dla uczczenia Narodowego Święta Niepodległości połączony z zapaleniem świateł pamięci bohaterom.
- Orowadzanie po Podkowie śladami okupacji i czasów po Powstaniu Warszawskim dla celów materiału filmowego zrealizowanego przez Annę Lerczak pt. „Okupacja w Podkowie Leśnej – historia Niny Kranc”.

2022 r.⁹

- Wydatki Miasta Podkowa Leśna w 2022 r. na Kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego - 1 670 006 zł.
- Działania Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich, m.in.:
  - ✓ XVIII Festiwal Otwarte ogrody,
  - ✓ Święto Podkowy (Dzień Miasta Ogrodu Podkowa Leśna),
  - ✓ Europejskie Dni Dziedzictwa,
  - ✓ Narodowe Święto Niepodległości,
  - ✓ Jarmark Bożonarodzeniowy,

---

⁹ Raport o Stanie Miasta Podkowa Leśna w 2022 r.

**ANEKS 1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU MIASTA PODKOWA LEŚNA
ZNAJDUJĄCE SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Obręb	Datowanie	Nr rej. zab.	Data wpisu do rej. zab.	Wojewódzka Ewidencja Zabytków
1	Podkowa Leśna		układ urbanistyczny (zabudowa i zieleń miasta-ogrodu w granicach administracyjnych 1925 r.)			1925 r.	A-1194	22.10.1981	WEZ
2	Podkowa Leśna	ul. Lipowa	Aleja lipowa – drzewostan wraz z terenem	161/1, 161/2, 50	11 7	przed 1925 r.	A-1897	31.12.2024	
3	Podkowa Leśna	ul. Jana Pawła II (odcinek od ul. Akacjowej do ul. Lilpopa)	Aleja lipowa – drzewostan wraz z terenem	część dz. ew. nr 6, część dz. ew. nr 49	11 7	przed 1925 r.	A-1898	24.07.2025	
4	Podkowa Leśna	Akacjowa 2	Dom jednorodzinny	15	12	ok. 1937-38 r.			
5	Podkowa Leśna	Akacjowa 5	Willa "Znicz"	33	12	1932 r.			WEZ
6	Podkowa Leśna	Akacjowa 8	Willa "Ruta"	8	12	1928-30 r.			
7	Podkowa Leśna	Akacjowa 12	Dom jednorodzinny	6	12	1927-29 r.			
8	Podkowa Leśna	Akacjowa 17	Dom jednorodzinny	93	11	1935-37 r.			
9	Podkowa Leśna	Akacjowa 39/41	Urząd Miasta	37	11	k. XIX w.			
10	Podkowa Leśna	Bażantów 7 (d. Kukulek 22)	Willa	143	2	1946-48 r.			
11	Podkowa Leśna	Bażantów 8	Dom rodzinny Kończykowskich wraz z budynkiem gospodarczym i terenem posesji	128	2	ok. 1933 r.	A-1402	12.12.2007	
12	Podkowa Leśna	Bluszczowa 1	Willa	28	9	lata 30-te XX w.			
13	Podkowa Leśna	Błońska 50	Miejska Biblioteka Publiczna	141	3	lata 30-te XX w.			
14	Podkowa Leśna	Bobrowa 8	Willa p. Krzyżewskich	137	5	1930 r.			
15	Podkowa Leśna	Borowin 13 (d. nr 5)	Dom	108/1	9	1927-28 r.			
16	Podkowa Leśna	Borsucza 18 (d. 20)	Dom	20	6	lata 30-te XX w.			
17	Podkowa Leśna	Borsucza 20 (d. 18)	Dom	19	6	lata 20-te XX w.			
18	Podkowa Leśna	Brzozowa 16	Willa "Mimoza"	196	11	1930-32 r.			
19	Podkowa Leśna	Brzozowa 18	Dom jednorodzinny	198	11	1938-39 r.			
20	Podkowa Leśna	Bukowa 19	Willa	160	12	po 1932 r.			
21	Podkowa Leśna	Bukowa 25	Willa	145	12	1938-39 r.			
22	Podkowa Leśna	Bukowa 26 (d. Waryńskiego 24)	Willa (wraz z otaczającym terenem)	70	12	ok. 1926 r.	A-1353	16.06.1988	
23	Podkowa Leśna	Bukowa 39/39A	Dom	129, 130	12	l. 30-te XX w.			
24	Podkowa Leśna	Cicha 6/8	Dom jednorodzinny	110	12	1930-31 r.			

25	Podkowa Leśna	Cicha 11	Dom jednorodzinny	123	12	1933 r.			
26	Podkowa Leśna	Cicha 13 (ob. Podleśna 12)	Dom (z zespołu dawnego folwarku Klementynów)	239	12	k. XIX w.			
27	Podkowa Leśna	Cicha 31	Willa "Anna Maria"	254	12	lata 30-te XX w.			
28	Podkowa Leśna	Dębowa 3 (d. nr 2)	Willa "Sosenka"	150	12	1930-31 r.			
29	Podkowa Leśna	Dębowa 5	Willa "Domek w lesie"	152	12	1931 r.			WEZ
30	Podkowa Leśna	Dębowa 6	Willa	142/1	12	1931 r.			
31	Podkowa Leśna	Główna 2	Dom	124	4	1930 r.			
32	Podkowa Leśna	Główna 31	Dom	5	5	ok. 1930 r.			
33	Podkowa Leśna	Główna 35	Dom	1	5	przed 1930 r.			
34	Podkowa Leśna	Gołębia 1A	Willa Jarosława Iwaszkiewicza, ob. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku	1/1	2	1927-28 r.	A-1108/764	22.02.1967	WEZ
35	Podkowa Leśna	Gołębia 1A	Park krajobrazowy przy willi Jarosława Iwaszkiewicza (w granicach posesji)	1/1	2	pocz. XX w.	A-1218	12.01.1983 12.07.1984	WEZ
36	Podkowa Leśna	Grabowa 12	Dom jednorodzinny	66	12	lata 30-te XX w.			
37	Podkowa Leśna	Helenowska 8	Dom	150	4	lata 40-te XX w.			
38	Podkowa Leśna	Iwaszkiewicza 6	Willa	22	7	1946-48 r.			WEZ
39	Podkowa Leśna	Iwaszkiewicza 7	Willa "Aida" (wraz z terenem posesji)	25	7	k. XIX w.	A-979	07.07.2010	WEZ
40	Podkowa Leśna	Iwaszkiewicza 15	Dom jednorodzinny	9	7	lata 30-te XX w.			
41	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 7	Kościół p.w. św. Krzysztofa	40	11	1933 r.			
42	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 8	Dom bliźniaczy	34	11	1932-33 r.			
43	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 29	Willa "Hel" (wraz z terenem)	79	10	1936-37 r.	A-1644	01.07.2021	
44	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 44	Dom	136	9	lata 30-te XX w.			
45	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 2A	Stacja kolejowa "Podkowa Leśna Główna"	1	11	1927 r.			WEZ
46	Podkowa Leśna	Jana Pawła II, róg ul. Akacyjowej	Stacja transformatorowa	6	11	lata 30-te XX w.			
47	Podkowa Leśna	Jaskółcza 7	Dom jednorodzinny	38	3	lata 30-te XX w.			
48	Podkowa Leśna	Jaworowa 3	Willa	97	11	lata 40-te XX w.			
49	Podkowa Leśna	Jaworowa 7	Willa "Stokrotka"	101	11	1928 r.			
50	Podkowa Leśna	Jaworowa 13	Dom wielorodzinny	195/2	11	1929-30 r.			
51	Podkowa Leśna	Jaworowa 15	Willa	197	11	ok. 1935 r.			
52	Podkowa Leśna	Jaworowa 23	Willa "Olkowo"	204, 206	11	1930-31 r.			WEZ
53	Podkowa Leśna	Jelenia 4	Willa	94	6	przed 1930 r.			
54	Podkowa Leśna	Jelenia 5	Willa "Anna" (także "Ewa")	103	6	1936 r.			WEZ
55	Podkowa Leśna	Jelenia 6	Dom	93	6	1928 r.			
56	Podkowa Leśna	Jelenia 7	Dom	102/2	6	lata 40-te XX w.			
57	Podkowa Leśna	Jelenia 10	Dom	91	6	1929 r.			

58	Podkowa Leśna	Jelenia 13	Dom wielorodzinny	99	6	przed 1939 r.			
59	Podkowa Leśna	Jelenia 34/36	Willa	176, 177	4	lata 40-te XX w.			
60	Podkowa Leśna	Jelenia 38/38A	Dom	174, 175	4	lata 40-te XX w.			
61	Podkowa Leśna	Kasztanowa 6	Willa	71	11	1939 r.			
62	Podkowa Leśna	Kasztanowa 13	Willa	137	11	lata 30-te XX w.			
63	Podkowa Leśna	Kasztanowa 15	Willa	139	11	ok. 1940 r.			
64	Podkowa Leśna	Kraśńskiego 5	Willa "Bożymówka"	68	10	1935-36 r.			
65	Podkowa Leśna	Kraśńskiego 21	Dom	146	10	lata 30-te XX w.			
66	Podkowa Leśna	Kukułek 5 (d. Ptasia 6)	Willa "Korabinek"	251	2	1926 r. (Kubiak 1927-28 r.)			
67	Podkowa Leśna	Kwiatowa 20	Willa "Krychów"	163	8	1931 r.			
68	Podkowa Leśna	Kwiatowa 31	Dom	41	8	1942 r.			
69	Podkowa Leśna	Lilpopa 7	Dom jednorodzinny	36	7	lata 30-te XX w.			
70	Podkowa Leśna	Lilpopa 18 (d. nr 16)	Budynek dawnego Kasyna, ob. Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich	2	7	ok. 1925 r.	A-1182	29.06.1981	WEZ
71	Podkowa Leśna	Lilpopa 18	Park przy dawnym Kasynie	2	7	ok. 1925 r.	A-1182	29.06.1981	WEZ
72	Podkowa Leśna	Lipowa 11	Willa (wraz z działką i zielenią)	70, 71	7	ok. 1931 r.	A-1446	20.11.1990	
73	Podkowa Leśna	Lipowa 15	Willa "Krywojta" (wraz z działką i zielenią)	64	7	1929 r.	A-1440	27.08.1990	WEZ
74	Podkowa Leśna	Lipowa 19	Dom	61	7	1932 r.			
75	Podkowa Leśna	11 Listopada 1/3	Willa "Renata" (wraz z działką, zielenią i budynkiem gospodarczym)	96, 97	12	1934 r.	A-1489	10.06.1991	WEZ
76	Podkowa Leśna	11 Listopada 15	Dom jednorodzinny	215	12	1936 r.			
77	Podkowa Leśna	Lotnicza 6	Willa "Laleńka"	83	4	1830-31 r. (Kubiak: 1931-33)			
78	Podkowa Leśna	Lotnicza 8	Dom wielorodzinny	81	4	lata 20-te XX w.			
79	Podkowa Leśna	Mickiewicza 2	Dom jednorodzinny	49	10	lata 30-te XX w.			
80	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 4	Willa	44	12	1932 r.			
81	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 6/8	Willa	41	12	1931-32 r.			
82	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 7	Dom jednorodzinny	62	12	1927-28 r.			
83	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 27	Willa	163	11	lata 30-te XX w.			
84	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 33	Dom bliźniaczy	133	11	lata 30-te XX w.			
85	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 41	Willa "Błękit"	119	11	1928 r.			WEZ
86	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 43	Dom (plebania)	115	11	lata 20-te XX w.			
87	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 45	Pałacyk Myśliwski, od 1930 r. Willa "Podlesie"	114	11	przed 1911 r., 1932 r. przebudowa			WEZ
88	Podkowa Leśna	Ogrodowa	Cmentarz komunalny	części dz. ew. nr 1/2, 16, 200	4	1 poł. XX w.			WEZ

89	Podkowa Leśna	Orla 24	Dom jednorodzinny	39	2	1931 r.			
90	Podkowa Leśna	Orzechowa 3	Willa "Strzecha"	65	7	lata 30-te XX w.			
91	Podkowa Leśna	Parkowa 17	Dom	67	8	lata 40-te XX w.			
92	Podkowa Leśna	Parkowa 19	Willa "Jókawa" / Pensjonat "Jókawa"	66/1	8	1927 r.	A-1552	19.12.2018	WEZ
93	Podkowa Leśna	Parkowa 21	Pensjonat "Przedwiośnie"	65	8	1928 r.	A-1781	05.12.2023	WEZ
94	Podkowa Leśna	Parkowa 37	Dom	45	8	ok. 1930 r.			
95	Podkowa Leśna	Sarnia 10	Willa "Gees"	44	6	lata 30-te XX w.			
96	Podkowa Leśna	Sarnia 23	Dom jednorodzinny	131	5	lata 30-te XX w.			
97	Podkowa Leśna	Sarnia 26	Dom jednorodzinny	124/1	5	lata 30-te XX w.			
98	Podkowa Leśna	Sarnia 42/44	Willa	57, 58	5	lata 30-te XX w.			
99	Podkowa Leśna	Sarnia 56	Willa "Marsylianka"	51	5	1931 r.			WEZ
100	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 6	Dom	71	10	1929 r.			
101	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 11	Willa "Koloryt"	113	10	lata 40-te XX w.			
102	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 14	Dom	47	10	1938-39 r.			
103	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 19	Dom jednorodzinny	91	10	1926-27 r.			
104	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 25	Willa "Januszońka"	78	10	1931-32 r.			WEZ
105	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 26	Willa	23/1	10	1934 r.			
106	Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Zespół willowo-ogrodowy obejmujący: willę wraz z ogrodem i fontanną	54	10	1937 r.	A-937	11.08.1999	
107	Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Willa z zespołu willowo-ogrodowego (wraz z ogrodem i fontanną)	54	10	1937 r.	A-937	11.08.1999	WEZ
108	Podkowa Leśna	Słowackiego 10	Dom jednorodzinny	69	10	lata 30-te XX w.			
109	Podkowa Leśna	Słowackiego 18	Willa	139	10	1931 r.			
110	Podkowa Leśna	Słowackiego 20	Willa "Marysin"	141	10	1931 r.			WEZ
111	Podkowa Leśna	Słowicza 2	Budynek stacji automatów telefonicznych	172	3	1936 r.			
112	Podkowa Leśna	Słowicza 12	Dom wielorodzinny	147	3	1934-36 r.			
113	Podkowa Leśna	Słowicza 20	Willa	188	2	1927-28 r.			
114	Podkowa Leśna	Słowicza 25	Willa "Dworek Lali"	224	2	1930 r.			
115	Podkowa Leśna	Słowicza 27	Willa "Anulka Leśna"	222	2	1928-29 r.			WEZ
116	Podkowa Leśna	Słowicza 30	Willa "Małgosia"	198	2	1928 r.			
117	Podkowa Leśna	Słowicza 42	Willa	192	2	lata 40-te XX w.			
118	Podkowa Leśna	Sosnowa 1 (d. 11 Listopada 2)	Dom jednorodzinny	84	12	lata 30-te XX w.			
119	Podkowa Leśna	Sosnowa 11 (d. nr 9)	Willa	89	12	ok. 1931 r.			
120	Podkowa Leśna	Sosnowa 22	Willa "Ryszard"	169	12	1927-28 r.			
121	Podkowa Leśna	Sosnowa 27	Willa	200	12	1934-35 r.			
122	Podkowa Leśna	Sosnowa 29	Willa	198	12	lata 30-te XX w.			
123	Podkowa Leśna	Sosnowa 33	Willa "Krzewy"	195	12	1936-37 r.			
124	Podkowa Leśna	Sosnowa 39	Dom jednorodzinny	191	12	1930 r.			

125	Podkowa Leśna	Sosnowa 47	Willa	187	12	1936 r.			
126	Podkowa Leśna	Sosnowa 51	Willa "Zoja"	185	12	1932-35 r.			WEZ
127	Podkowa Leśna	Sosnowa 53	Willa	182	12	po 1952 r.			
128	Podkowa Leśna	Sosnowa 55	Dom jednorodzinny	181	12	1936 r.			
129	Podkowa Leśna	Sójek 15 (d. Krasek 1)	Willa "Halszyn Kącik"	171/2	2	1926-27 r.			
130	Podkowa Leśna	Storczyków 24	Willa Bertonięgo (wraz z terenem)	75	8	ok. 1927-28 r.	A-1731	13.09.2022	WEZ
131	Podkowa Leśna	Szczygła 17	Willa	79	3	1933 r.			
132	Podkowa Leśna	Szczygła 37	Willa	116	2	1928 r.			
133	Podkowa Leśna	Szpaków 16	Dom jednorodzinny	82	3	1935-36 r.			
134	Podkowa Leśna	Szpaków 18	Willa	80	3	1936 r.			
135	Podkowa Leśna	Topolowa 15	Willa	155	11	1936 r.			
136	Podkowa Leśna	Topolowa 22	Dom jednorodzinny	184	11	1926-27 r.			
137	Podkowa Leśna	Warszawska 16	Willa "Współpraca"	107	3	1928-29 r.			WEZ
138	Podkowa Leśna	Wiewiórek 2/4	Willa, ob. Liceum	120	6	1935 r.			
139	Podkowa Leśna	Wiewiórek 25	Willa "Hanka"	7	6	1934 r.			
140	Podkowa Leśna	Wiewiórek 53	Dom "Marynin"	76	5	1931 r.			
141	Podkowa Leśna	Wiewiórek 73	Dom jednorodzinny	17	5	lata 30/40 XX w.			
142	Podkowa Leśna	Wróbla 4	Willa	122	3	1934-35 r.			
143	Podkowa Leśna	Wróbla 10	Willa	75	3	1934-35 r.			
144	Podkowa Leśna	Wróbla 12	Dom jednorodzinny	73	3	lata 30-te XX w.			
145	Podkowa Leśna	Wschodnia 5	Willa "Jedlina"	30	12	1928 r.			
146	Podkowa Leśna	Wschodnia 15	Willa	65	12	1936 r.			
147	Podkowa Leśna	Wschodnia 17	Dom jednorodzinny	69	12	1937-38 r.			
148	Podkowa Leśna	Wschodnia 18	Willa	53	12	1938 r.			
149	Podkowa Leśna	Zachodnia 7	Willa "Mirando"	204	2	1936 r.			
150	Podkowa Leśna	Zachodnia 9	Willa	203/2	2	lata 30-te XX w.			
151	Podkowa Leśna	Zachodnia, róg ul. Gołębiej	Stacja transformatorowa	23, 231	2	lata 30-te XX w.			
152	Podkowa Leśna	Żeromskiego 5	Willa	150	10	1928 r.			
153	Podkowa Leśna	Żeromskiego 6	Dom jednorodzinny	42	10	1936 r.			
154	Podkowa Leśna	Żeromskiego 11	Dom jednorodzinny	93	10	1927-28 r.			
155	Podkowa Leśna	Żeromskiego 15	Willa "Promienna"	97/1	10	1933-36 r.			WEZ
156	Podkowa Leśna	skrzyżowanie ul. Bażantów i Zachodniej	Kapliczka Chrystusa Ecce Homo	138	2	l. 40-te XX w.	B-608	01.04.2022	WEZ
157	Podkowa Leśna	skrzyżowanie ul. Parkowej i Bluszczowej	Kapliczka przydrożna z figurą Maryi Panny	7	9	1925 r.	B-693	09.05.2023	WEZ

**ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU MIASTA PODKOWA LEŚNA
ZNAJDUJĄCE SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Podkowa Leśna	59-63	1	12	miejsce produkcji żelaza	późny laten-okres rzymski (k. przeworska)
2	Podkowa Leśna	59-63	2	13	miejsce produkcji żelaza	późny laten-okres rzymski (k. przeworska)
3	Podkowa Leśna	59-63	3	14	miejsce produkcji żelaza	późny laten-okres rzymski (k. przeworska)
4	Podkowa Leśna	59-63	4	26	cmentarzysko	schyłek epoki brązu/halsztat (k. łużycka)
5	Podkowa Leśna	59-63	5	34	osadnictwo	paleolit

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 537, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1153, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 527, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 418, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 647, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2026, poz. 13).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1077, ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1173).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1338).
- 11) Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1590).
- 12) Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t. j. Dz. U. z 2018, poz. 2337).
- 13) Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t. j. Dz. U. z 2015, poz. 774, ze zm.).
- 14) Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 82).
- 15) Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1344).
- 16) Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 567, ze zm.).
- 17) Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 707).
- 18) Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 769, ze zm.).
- 19) Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 278).
- 20) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385).
- 21) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2393).
- 22) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2025, poz. 1173).
- 23) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 24) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 25) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 26) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).

- 27) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 28) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
- 29) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
- 30) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
- 31) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.
- 32) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 33) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 34) Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim na lata 2026-2029.
- 35) Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze.
- 36) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.
- 37) Strategia Rozwoju Powiatu Grodzkiego na lata 2021-2030
- 38) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta-ogrodu Podkowa Leśna..
- 39) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Podkowa Leśna.
- 40) Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Podkowa Leśna.
- 41) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Podkowa Leśna, 2020.

www.zabytek.pl

<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Tabela 2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obowiązujące na terenie Miasta Podkowa Leśna według dat ich uchwalenia.

Tabela 2. Zabytki nieruchome na terenie Miasta Podkowa Leśna wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 3. Zabytki ruchome na terenie Miasta Podkowa Leśna wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 4. Analiza SWOT Miasta Podkowa Leśna.

Ryc. 1. Położenie Miasta Podkowa Leśna (źródło: www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 2. Jeden z wtórnych planów geodezyjnych Miasta Ogród Podkowa Leśna (źródło: Miasto-Ogród Podkowa Leśna. Garden City. 2014).

Ryc. 3. Podkowa Leśna, mapa ulic, stan obecny (źródło: www.podkowalesna.pl).

Ryc. 4. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 1 (AZP 59-63/12) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 5. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 2 (AZP 59-63/13) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 6. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 3 (AZP 59-63/14) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Ryc. 7. Mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym nr 4 (AZP 59-63/26) (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków)

Fot. 1. Willa Jarosława Iwaszkiewicza, ob. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, ul. Gołębia 1A (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 2. Budynek dawnego kasyna, ul. Lilpopa 18 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 3. Pałac myśliwski, ul. Modrzewiowa 45 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 4. 1) Willa „Strzecha”, ul. Orzechowa 3; 2) Dom rodziny Kończykowskich, ul. Bażantów 8; 3) Dom, ul. Wiewiórek 73; 4) Willa „Jedlina”, ul. Wschodnia 5; 5) Willa „Znicz”, ul. Akacjowa 5; 6) Willa, ul. Jaworowa 3 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 5. 1) Dom, ul. Lipowa 19; 2) Willa „Anulka Leśna”, ul. Słowicza 27; 3) Willa „Małgosia”, ul. Słowicza 30; 4) Willa, ul. Słowicza 42; 5) Willa, ul. Zachodnia 9; 6) Willa, ul. Zachodnia 7 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 6. 1) Willa „Mimoza”, ul. Brzozowa 16; 2) Willa „Bożymówka”, ul. Krasińskiego 5; 3) Willa, ul. Słowackiego 5; 4) Willa „Marysin”, ul. Słowackiego 20; 5) Willa „Promienna”, ul. Żeromskiego 15; 6) Willa, ul. Bobrowa 8; 7) Dom, ul. Parkowa 37; 8) Willa, ul. Żeromskiego 5 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 7. 1) Willa „Krychów”, ul. Kwiatowa 20; 2) Willa, ul. Jelenia 34/36; 3) Dom, ul. Orla 24; 4) Willa, ul. Sarnia 42/44; 5) Willa „Marsylianka”, ul. Sarnia 56; 6) Dom, ul. Grabowa 12 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 8. Kościół p.w. św. Krzysztofa (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 9. 1) Dom, ul. Sienkiewicza 14; 2) Willa „Anna Maria”, ul. Cicha 31; 3) Willa „Sosenka”, ul. Dębowa 3; 4) Willa „Laleńka”, ul. Lotnicza 6; 5) Willa, ul. Sosnowa 27; 6) Willa, ul. Sosnowa 29; 7) Dom, ul. Akacjowa 17; 8) Dom, ul. Iwazkiewicza 15 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 10. 1) Willa, ul. Bluszczowa 1; 2) Willa, ul. Bukowa 25; 3) Dom, ul. Akacjowa 2; 4) Willa „Hel”, ul. Jana Pawła II 24; 5) Willa „Stokrotka”, ul. Jaworowa 7; 6) Dom, ul. Krasińskiego 21; 7) Willa, ul. Sienkiewicza 26; 8) Willa, ul. Szczygła 17; 9) Willa, ul. Szpaków 18; 10) Willa „Anna”, ul. Jelenia 5 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 11. 1) Willa Bertonięgo, ul. Storczyków 24; 2) Dom, ul. Żeromskiego 6; 3) Dom, ul. Jana Pawła II 44; 4) Willa „Aida”, ul. Iwazkiewicza 7; 5) Willa „Jakówka”, ul. Parkowa 19; 6) Dom, ul. Jelenia 10; 7) Dom, ul. Cicha 6/8; 8) Dom, ul. Modrzewiowa 7 (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 12. Mapa z zaznaczoną granicą parku wpisanego do rejestru zabytków oraz widok na park (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 13. Mapa z zaznaczoną granicą parku wpisanego do rejestru zabytków oraz widok na park (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 14. Widok na aleję oraz mapa z lokalizacją obiektu (załącznik graficzny do decyzji MWKZ 79/2025 z dnia 24.07.2025 r.) (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 15. Widok na aleję oraz mapa z lokalizacją obiektu (załącznik graficzny do decyzji MWKZ 101/2024 z dnia 31.12.2024 r.) (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 16. Kapliczka z figurą Maryi Panny; Kapliczka Chrystusa Ecce Homo (fot. Gminna Ewidencja Zabytków).

UZASADNIENIE

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami stanowi zadanie własne gminy zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gminnym.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminy obowiązek opracowania "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami" uchwalanego przez Radę Gminy.

Program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacji konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Treść programu jest załącznikiem do niniejszej Uchwały.

Program pozwoli na zawnioskowanie do służb konserwatorskich o ewentualny wpis do rejestru zabytków obiektów o wysokich walorach historycznych, bądź też na sporządzenie dokumentacji technicznej służącej ochronie i rewaloryzacji obiektów. Program jest również podstawą do pozyskiwania środków od Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na renowację obiektów zabytkowych.

Przewodniczący Rady Miasta Podkowa Leśna

Michał Gołąb